

Sovittelun periaatteiden toteutuminen

Sovitteluprosessi ja sen periaatteet alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltajan,
sovitteluohjaajan ja sovittelijan arvioimana Pohjois-Suomen sovittelutoi-
miston alueella

Mikko Ahokas

Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö
Yhteisö- ja perusturvatyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2013

ALKUSANAT

Haluan työssäni kiittää ensisijaisesti Pohjois-Suomen sovittelutoimiston henkilökuntaa, joka on ystävällisesti auttanut toteuttamaan opinnäytetyötäni. Olen saanut heiltä tilastotietoa, ja he ovat ystävällisesti auttaneet tutkimusjoukon etsimisessä. Kiitän haastatteleen osallistuneita henkilöitä. Kiitokset kuuluvat lisäksi ohjaaville opettajille ja opponentille hyvistä käytännön neuvoista.

TIIVISTELMÄ

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU, Sosiaaliala

Koulutusohjelma:	Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyön tekijä:	Mikko Ahokas
Opinnäytetyön nimi:	Sovittelun periaatteiden toteutuminen
Sivuja (joista liitesivuja):	45 (4)
Päiväys:	28.5.2013
Opinnäytetyön ohjaajat:	Leena Seppälä & Voitto Kuosmanen
<p>Rikosasioiden ja riita-asioiden sovittelua ohjaa laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta, joka on tullut voimaan 1.1.2006. Laissa on määritelty tiettyjä periaatteita, joiden tulee toteutua hyvää sovittelua suoritettaessa. Tutkimuksessa haastattelu toteutettiin sovittelun periaatteiden, luottamuksellisuuden, vapaaehtoisuuden, puolueettomuuden, kohtuullisuuden ja oikeudenmukaisuuden, näkökulmasta katsottuna teemoittain. Tutkimuksessa on haastateltu sovitteluohjaajaa, sovittelijaa ja nuoren rikoksesta epäillyn huoltajaa. Tarkoituksena on selvittää, kuinka heidän mielestään sovittelu toteutuu. Tutkimuksen tavoitteena on löytää asioita, joita voidaan ottaa tarkastelemisen kohteeksi sovittelua kehitettäessä. Lisäksi työn tekeminen palvelee omaa oppimistani sekä antaa lisänäkemystä toimiakseni sovittelijana.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä on rikos- ja riita-asioiden sovittelu ja laki eräiden rikos- ja riita-asioiden sovittelusta.</p> <p>Opinnäytetyö on laadullinen monitahoarviointi, jota varten on haastateltu sovitteluohjaajaa, sovittelijaa ja alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltajaa. Aineistonkeruumenetelmänä on käytetty yksilöhaastattelua toteutettuna teemahaastattelun muodossa.</p> <p>Tutkimukseen osallistuneet henkilöt kokivat sovittelun periaatteiden toteutuvan käytännössä hyvin. Kohtaaminen koettiin sovittelun tärkeäksi osaksi, jonka avulla osapuolten aineelliset ja henkiset vahingot käsitellään. Kehitettäväksi kohteeksi nousivat sovittelun seuranta ja vapaaehtoisten sovittelijoiden kouluttaminen.</p>	
Asiasanat: sovittelu, sovittelijat, huoltajat, periaatteet, monitahoarviointi	

ABSTRACT

KEMI-TORNIO UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, Social Services

Degree programme:	Degree Programme in Social Services
Author:	Mikko Ahokas
Thesis title:	The realisation of the principles of conciliation
Pages (of which appendixes):	45 (4)
Date:	28.5.2013
Thesis instructors:	Leena Seppälä & Voitto Kuosmanen
<p>The act on Conciliation in Criminal and Certain Civil Cases has come into effect on 1.1.2006 and functions as guidance for the mediation of criminal and civil cases. There are certain principles defined in the act which should be fulfilled when carrying out good mediation. In this study I implemented interviews from the perspective of confidentiality, voluntariness, impartiality, principle of equity and fairness. I interviewed a mediation advisor, a mediator and the guardian of an underage suspect. The intention of this study was to find out matters which could be brought to closer consideration when developing mediation. In addition, this study serves my own learning process and gives stance to act as a mediator.</p> <p>The theoretical framework of this bachelor's thesis is the mediation in the criminal and civil cases and the Act on Conciliation in Criminal and Certain Civil Cases.</p> <p>The thesis is a qualitative multisource assessment. The data for this study is gathered by interviewing a mediation advisor, a mediator and the guardian of an underage suspect. Theme interviewing was applied, one person at time.</p> <p>The participants of the study were experiencing that the principles of the mediation are being fulfilled well in practice. The encountering was found as an important part of mediation which is used to deal with material and mental injuries of both parties. The thesis raised the following topics for future development: Monitoring of mediation and training of voluntary mediators.</p>	
Keywords: mediation, mediators, guardians, principles, multisource assessment	

SISÄLLYS

ALKUSANAT	2
TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	4
SISÄLLYS	5
1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN METODOLOGINEN OSUUS	8
2.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimustehtävä	8
2.2 Aineiston keruu ja käytettävät menetelmät	9
2.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	14
3 RIKOS- JA RIITA-ASIOIDEN SOVITTELU	15
3.1 Sovittelun historia ja restoratiivinen oikeus	15
3.2 Rikos- ja riita-asioiden sovittelun tarkoitus ja tavoitteet	16
3.3 Sovittelun vaiheet ja sovittelijan tehtävät	19
4 TULOKSET TEEMOITTAIN SOVITTELUN PERIAATTEIDEN TOTEUTUMISESTA	23
4.1 Monitahoarvioinnin kriteerit	23
4.2 Vapaaehtoisuuden toteutuminen sovittelussa	24
4.3 Luottamuksellisuuden toteutuminen sovittelussa	26
4.4 Kohtuullisuuden toteutuminen sovittelussa	28
4.5 Oikeudenmukaisuuden toteutuminen sovittelussa	30
4.6 Puolueettomuuden toteutuminen sovittelussa	32
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	35
LÄHTEET	40
LIITTEET	42

1 JOHDANTO

Katsellessani illan uutisia ja iltapäivälehteä kohtaan tarinoita toiseen ihmiseen kohdistuneesta lainvastaisesta toiminnasta. Ymmärtääkseni tämä ei ole pelkästään nykyaikana ilmenevä tapa, niin on ollut aikaisemminkin. Kun mietin kuluneen sadan vuoden tapahtumia Euroopassa, törmään erilaisiin ihmisten, yhteisöjen ja kansojen välisiin konflikteihin, ristiriitoihin ja laiminlyönteihin. Kaksi kertaa mantereemme on ollut näyttämönä ensimmäisen ja toisen maailmansodan-nimikkeillä. Sodissa on ollut mukana paljon ihmisiä, jotka ovat olleet osallisina lukuisista syistä johtuen. Vasta sodan päättymisen jälkeen nähdään sen aiheuttamat seuraukset. Harvoin löytyy todellisia voittajia. Jotkut maat joutuvat maksamaan sotakorvauksina aiheuttamansa vääryydet hyvityksenä maalle, joka on joutunut kestämaan sodan aiheuttamat seuraukset. Samoin toimitaan sovittelussa. Rikoksesta epäilty ja asianomistaja kohtaavat toisensa. Tekijä ottaa vastuun teoistaan ja asianomistaja ilmaisee henkiset ja aineelliset vahingot. Upea asia sovittelussa on se, että niin epäilty kuin asianomistaja voivat vaikuttaa lopputulokseen.

Opinnäytetyöni aiheena on ”Sovitteluprosessin periaatteiden toteutuminen rikoksesta epäillyn huoltajan, sovitteluohjaajan ja sovittelijan arvioimana Pohjois-Suomen sovittelutoimiston alueella.” Kyseisen opinnäytetyön idean sain syksyllä 2012. Alun perin ollessani työharjoittelussa Pohjois-Suomen sovittelutoimistolla keväällä 2012 opinnäytetyön aiheena oli alaikäisten rikoksesta epäillyn huoltajien arvioimana sovittelun periaatteiden toteutuminen. Henkilökunnasta nostettiin idea, että olisi hyvä tutkia alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltajan ääntä, koska se on jäänyt tutkimuksissa ja keskusteluissa vähälle huomiolle. Valitettavasti tutkimusjoukon kokoamisessa ilmeni haasteita, joten jouduin muuttamaan tutkimuksen käsittämään alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltajaa, sovitteluohjaajaa sekä sovittelijaa.

Sovitteluprosessi koostuu useista vaiheista. Alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltaja on osallisena tietyissä sovitteluprosessin vaiheissa. Näissä sovitteluprosessin vaiheissa käsitellään sovittelun periaatteita. Periaatteet kulkevat läpi koko sovitteluprosessin, kuten vapaaehtoisuus ja luottamuksellisuus. Tutkin monitahoarviointina mielipidettä siitä, kuinka periaatteet toteutuvat käytännössä.

Yhteiskunnallisesti katsottuna sovittelu säästää varoja korvatesaan kalliita oikeudenkäyntejä. Sovittelu voi onnistuessaan korvata oikeudenkäynnin osittain tai kokonaan. Jos sovittelussa on päästy sopimukseen osapuolten henkilökohtaisten vastuunoton ja hyvityksen sekä korvausten osalta, tällöin sovittelu voi nopeuttaa oikeudenkäyntiä. Onnistunut ja hyvä sopimus osapuolten välillä parhaimmassa tapauksessa korvaa oikeudenkäynnin kokonaan. Sovittelun hyötyjä tapahtuu myös epäsuorasti. (Iivari 2008.) Onnistunut sovittelu poistaa turvattomuutta osapuolten välillä, lisää vastuunottoa ja ymmärrystä tekojen seurauksesta. Varsinkin nuorten osalta on tärkeää, jotta mahdollinen kierre rikosten uusimiseen saataisiin katkaistua. Sovittelu perustuu vuorovaikutukseen, jossa osapuolet kohtaavat toisensa. Sovittelu on vuorovaikutusprosessi, jossa on tarkoitus vapaaehtoisten sovittelijoiden avustuksella selvittää osapuolten välinen ristiriitailanne. (Pohjanvirta 2008.)

2 OPINNÄYTETYÖN METODOLOGINEN OSUUS

2.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimustehtävä

Sovittelua tutkittaessa on muistettava sen olevan yhteiskunnallista toimintaa, jota voidaan arvioida ja tarkastella monesta näkökulmasta (Järvinen 1993, 17). Koskiahon (1990, 153) on määritellyt, että perustutkimus pyrkii selvittämään esimerkiksi sitä, mitä jokin yhteiskunnan toiminta on. Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on selvittää, kuinka sovittelun periaatteet toteutuvat sovitteluprosessin aikana alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltajan, sovitteluohjaajan ja sovittelijan arvioimana. Opinnäytetyössä haastattelen Pohjois-Suomen sovittelutoimiston alueella alaikäisen 15–17 -vuotiaan rikoksesta epäillyn huoltajan, sovitteluohjaajan ja vapaaehtoisen sovittelijan näkemyksiä sovittelun periaatteiden toteutumisesta. Sovittelun periaatteiksi valitsin viisi teemaa: *luottamuksellisuus, puolueettomuus, vapaaehtoisuus, oikeudenmukaisuus ja kohtuullisuus*. Opinnäytetyön tavoitteena on antaa sovittelutyötä tekeville uutta tietoa ja uusia näkemyksiä, joita voidaan käyttää hyväksi omassa toiminnassa. Tavoitteena on tehdä näkyväksi eri osapuolien näkökulmat ja tarjota perusteita päätöksenteolle.

Pohjois-Suomen sovittelutoimiston alueella sovitteluun osallistuville osapuolille kerrotaan sovittelun periaatteista. Kaikki, mistä sovittelussa keskustellaan, on *luottamuksellista*. Osallistuminen sovitteluun on osapuolille *vapaaehtoista*. Vapaaehtoisuus sitoo osapuolia prosessin alusta loppuun saakka, ja asiakkaalla on oikeus keskeyttää sovittelu, jos hänestä siltä tuntuu. Sovittelijat ovat *puolueettomia*. He eivät edusta kumpaakaan osapuolta, vaan heidän tehtävänä on selvittää tapahtunut, laatia mahdollinen sopimus osapuolten välille ja pitää huolta, että tilanne pysyy turvallisena (laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005.) Otin *oikeudenmukaisuuden* ja *kohtuullisuuden* mukaan käsiteltäviksi periaatteiksi, vaikka niitä ei virallisesti ole mainittukaan rikos- ja eräiden riita-asioiden sovittelulaissa. *Vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus* ja *puolueettomuus* mainitaan kyseisessä laissa. *Oikeudenmukaisuus*-käsitteessä tarkastelen osapuolten kohtaamisen eri vaiheita sovitteluprosessin aikana. *Kohtuullisuudessa* tarkastelen sopimuksen tekemistä ja toteutumista.

Opinnäytetyön aiheen sain Pohjois-Suomen sovittelutoimiston henkilökunnalta keväällä 2012 ollessani siellä työharjoittelussa. Mietin tutkimuskysymyksiä, sovitteluprosessia sekä tutkimuksen opinnäytetyön yhteiskunnallista merkitystä kevään ja kesän 2012 ai-

kana. Lueskelin kirjallisuutta aiheeseen liittyen vuonna 2012 ja 2013. Syksyllä 2012 aloitin opinnäytetyön konkreettisen kirjoittamisen. Keskustelut opponentin kanssa auttoivat aiheen rajaamista ja tutkimuskysymysten esille nostamista. Tutkimussuunnitelman tein syksyllä 2012 yhteistyössä Pohjois-Suomen sovittelutoimiston kanssa. Tutkimusjoukolle tein haastattelut marras-tammikuussa. Haastatteluiden litterointi tapahtui keväällä 2013. Opinnäytetyön kirjoittaminen on ajoittunut syksystä 2012 kesään 2013.

Aineiston käsittelyn aloitin maaliskuussa 2013 kuuntelemalla aineiston huolellisesti läpi useaan kertaan. Litteroin keskustelut sanatarkasti aihealueiden mukaisesti. Litteroinnin jälkeen kuuntelin haastattelut uudelleen varmistaakseni kirjoitusteni virheettömyyden. Luin haastattelusta saamani aineiston useaan kertaan läpi ja keräsin tärkeitä kohtia tekstistä. Keräsin suoria lainauksia, jotka käytän työssäni osoittamaan periaatteiden toteutumista käytännössä. Pyrin löytämään aineistostani ne asiat, jotka olivat opinnäytetyöni kannalta merkittäviä.

Juhani Iivari on tehnyt Oikeutta oikeuden varjossa - nimisen rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimuksen. Tutkimus on ilmestynyt vuonna 2010. Iivari on haastatellut ensimmäisessä osassa valtakunnallisesti rikossovittelun kannalta keskeiset poliisi- ja syyttäjäviranomaiset sekä sovittelutoimistojen johtajat. Iivari on selvittänyt sovittelun vaikutusta ja toimintaa kyseisten toimijoiden arvioimana. Toisessa osassa Iivari haastatteli sovittelun asiakkaiden – rikosvahingonkärsijöiden, rikoksesta epäiltyjen ja heidän omaistensa ja tukihenkilöidensä kokemuksia valtakunnallisena lomakekyselynä. Iivarin tekemä asiakaspalautetutkimus osoitti, että sovittelun keskeiset tavoitteet, kuten puolueettomuus, luottamuksellisuus ja oikeudenmukaisuus toteutuivat valtaenemmistössä tapauksia. (Iivari 2010.)

2.2 Aineiston keruu ja käytettävät menetelmät

Valitsin opinnäytetyön tutkimusjoukoksi alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltajan, sovitteluohjaajan ja vapaaehtoisen sovittelijan. Haastateltavana oleva huoltaja on ollut mukana sovittelussa huoltajan roolissa, ja nähnyt heitä koskevan sovitteluprosessin vaiheet. Sovittelija on tehtävään koulutettu henkilö, joka hoitaa yksittäisiä sovittelutoimistolta annettuja sovittelutehtäviä. Sovittelutoiminnan suunnittelusta, kehittämisestä ja asianmukaisesta toteuttamisesta vastaa sovittelutoiminnan vastuhenkilö. Sovitteluohjaaja valvoo ja ohjaa sovittelijoita. Sovittelun vastuhenkilö ja sovitteluohjaaja voivat toimia

sovittelijoina, lisäksi heiltä vaaditaan tehtävänsä korkeakoulututkinto. (Laki rikosasioiden 2005, 4 § & 10 §.)

Lastensuojelulain mukaan lapsena pidetään alle 18-vuotiaasta henkilöä. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15-vuotiaana, mikä tarkoittaa sitä, että alle 15-vuotiaiden teot jäävät rankaisematta. Alle 15-vuotiailla säilyy kuitenkin korvausvastuu. On olemassa asianomistaja- ja virallisen syytteenalaisia rikoksia. Asianomistajarikoksessa vain asianomistajalla on syytevalta. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa syytevalta on poliisilla ja syyttäjällä, vaikka asianomistaja ei tahtoisikaan rangaistusvaatimusta rikoksesta epäilylle. (Ks. lastensuojelulaki 2007/417, Rikoslaki 1940/263, Vahingonkorvauslaki 1974/412.) Käytän tutkimuksessa nuoret -käsitettä kuvastamaan kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä.

Huoltajilla on tärkeä rooli sovittelussa. Kun osapuolena on alaikäinen henkilö, sovittelu tulee järjestää siten, että hänellä on oikeus saada tukea huoltajaltaan tai muulta lailliselta edustajaltaan. Alaikäisen osapuolen huoltajien tai muiden laillisten edustajien läsnäolo sovittelussa voidaan kieltää vain, jos heidän läsnäolonsa on lapsen edun vastaista. Alle 15-vuotiaan osapuolen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa ei saa kieltää osallistumasta sovittelutapaamiseen. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005 18 §.)

Tässä opinnäytetyössä on aineistonkeruumetodina käytetty teemahaastattelua. Siinä on yleistä, että haastattelun aihepiirit eli teemat ovat tiedossa, vaikka kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. Kasvatus- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa teemahaastattelua käytetään paljon, koska se vastaa kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtia. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Tähän sisältyy ajatus, että tutkittava todellisuus on moninainen. Tutkimuksessa on otettava huomioon, ettei todellisuutta voi pirstoa osiin mielivaltaisesti. Tapah- tumat muokkaavat toinen toisiaan ja tutkimuksessa onkin mahdollista löytää monen- suuntaisia suhteita. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan mah- dollisimman laaja-alaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157 & 203.)

Tutkimuksessa käytetyn teemahaastattelun (LIITE 1) voi luokitella puolistrukturoiduksi haastatteluksi, sillä se sisälsi strukturoituja ennalta päätettyjä kysymyksiä, jotka olivat yhteisiä kaikille haastateltaville sekä lopussa mahdollisuuden avoimeen keskusteluun,

jossa kukin haastateltava sai tuoda vapaasti esiin oman mielipiteensä. Kysymykset olivat siis kaikille haastateltaville samat, mutta he saivat vastata niihin omin sanoin, ilman valmiita vastausvaihtoehtoja. Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä antaa tutkijalle mahdollisuuden tarkentaa välittömästi saatuja vastauksia ja varmistaa, että niin kysymykset kuin vastaukset on ymmärretty oikein. Toisaalta haastattelun haasteena on se, että tutkija voi kysymysten asettelullaan pyrkiä vaikuttamaan saamiinsa tutkimustuloksiin. (Eskola & Vastamäki 2007, 27; Järvinen & Järvinen 2000, 153-154.)

Tässä opinnäytetyössä käytetään tutkimusmenetelmänä monitahoarviointia. Avainryhmän käsitteen taustana on termi stakeholder. Avainryhmillä tarkoitetaan kaikkia niitä tahoja, joilla on intressejä arvioitavan organisaation toimintaan. (Vartiainen 2007, 155.) Tässä opinnäytetyössä kyseiset avainryhmät ovat alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltaja, sovitteluohjaaja ja sovittelija. Arviointiprosessiin on otettu osallisiksi ne ryhmät, joiden tuottama informaatio on analyysin kannalta relevanttia. Sovitteluprosessin kannalta arvioin, että näiden kolmen tahon näkemyksien yhdistäminen toisi arvokasta tietoa sovitteluperiaatteiden toteutumisen näkökulmasta. Yksi monitahoarvioinnin periaatteista on nimenomaan liittää tutkittavaan aiheeseen sen kannalta merkittävät ryhmät (Vartiainen 2003). Nämä ryhmät välittävät sellaista kokemuksiin ja näkemyksiin perustuvaa arviointi-informaatiota, joita heillä on arvioinnin kohteena olevasta toiminnasta eli sovitteluprosessista. Oleellista on huomioida, että avainryhmien välittämä tieto on tulkintaa todellisuudesta, ei objektiivinen kuva siitä. Tällöin avainryhmien tuottama informaatio ei sellaisenaan vastaa todellisuutta vaan sopii todellisuuteen. Tämän lisäksi pitää ymmärtää, että avainryhmien tuottama tieto ja arvioinnin kohde ovat kontekstiinsa sidottuja eli siihen ympäristöön, missä toiminta tapahtuu. Avainryhmät voivat toimia erilaisissa ympäristöissä, joten heidän näkökulmansakin ovat erilaisia. Tällöin totuus vaihtelee avainryhmästä toiseen. (Vartiainen 2007, 157–158.)

Monitahoarvioinnissa muodostetaan arviointikriteeristö, joka tuottaa relevanttia tietoa tutkimusongelman ratkaisemiseksi. Kriteeristön avulla pyritään organisaation toiminnan syvälliseen arviointiin. (Vartiainen 2007, 163.) Tässä opinnäytetyössä sovelletaan teoreettis-käsitteellistä kriteeristöä. Käytettävät kriteerit ovat: vapaaehtoisuus, luottamusellisuus, kohtuullisuus, oikeudenmukaisuus ja puolueettomuus. Monitahoarvioinnissa on olennaista myös arviointitulosten konkretisointi ns. arvolausekkeiksi. Arvolausekkeet edesauttavat arviointitulosten hyödyntämistä, jolloin voidaan korostaa arviointiprosessissa esiin nousseita positiivisia ja negatiivisia elementtejä. Arvolausekkeet voi-

daan kiteyttää vain muutamaksi selkeäksi lauseeksi tai muodostaa laajemmaksi yhteenvedon omaiseksi tekstiksi. (Vartiainen 2007, 168–169.)

Seuraavissa taulukoissa esitetään monitahoarvioinnin sovellukset sovittelun periaatteiden toteutumisen arvioinnissa ja siinä käytettävät periaatteet tai periaatteet sekä arvioinnissa sovellettu kriteeristö (ks. Vartiainen 2007, 164-165, 170).

Taulukko 1. Monitahoarvioinnin sovellus sovittelun periaatteiden toteutumisen arviointiin.

Prinsiippi	Ominaisuus	Tarkoitus
Avainryhmien rooli	Avainryhmien roolina on toimia arvioinnin pääasiallisina informaation lähteinä.	Selvittää huoltajan, sovitteluhjaajan ja sovittelijan näkemykset sovittelun periaatteista.
Aineiston monipuolisuus	Kerätään monipuolista informaatiota arviointiasetelman reunaehdot huomioiden.	Tuottaa monipuolinen käsitys arvioitavasta kohteesta ja välttää liiallisia yksinkertaistuksia.
Arviointikriteeristön muodostaminen	Arviointikriteeristö muodostetaan sovittelun periaatteiden avulla.	Kuvata arvioinnissa sovelletut kriteerit ja niiden tarkoitus.
Arvolausekkeet	Konkretisoivat ja yksilöivät arviointitulokset selkeään muotoon sekä arvottavat toimintaa arviointiprosessin näkökulmasta.	Konkretisoivat Pohjois-Suomen sovittelutoimiston sovittelun periaatteiden tulokset.

Taulukossa yksi on esitetty avainryhmien eli tutkimusjoukon rooli ja tarkoitus. Avainryhmät tuottavat tietoa sovittelun periaatteiden toteutumisesta. Aineiston keräämisen tarkoitus on tuottaa tietoa arvioitavasta kohteesta ja arviointikriteeristössä kuvataan periaatteiden tarkoitus lyhyesti. Arvolausekkeilla tiivistetään haastattelun tulos lyhyeen lauseeseen. (Vartiainen 2007.)

Taulukko 2. Opinnäytetyössä sovellettu arviointikriteeristö.

Arvioinnin alue	Arviointikriteerit	Kriteerin tarkennus
Periaatteiden toteutuminen sovittelussa	Vapaaehtoisuus	Osapuolia sitoo vapaaehtoisuus läpi sovitteluprosessin
	Luottamuksellisuus	Sovittelu on luottamuksellista osapuolten välillä, sovittelun toteutumista valvovat sovittelijat.
	Kohtuullisuus	Osapuolet tulevat kuulluksi ja heidän elämäntilanteet otetaan huomioon sopimuksenteossa.
	Oikeudenmukaisuus	Osapuolilla on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin.
	Puolueettomuus	Sovittelijat pyrkivät toiminnallaan tekemään sovittelusta puolueettoman osapuolten välille.

Taulukossa kaksi tuodaan esille arviointikriteerit ja niiden tarkoitus. Arviointikriteerit on sovellettu sovittelun periaatteiden mukaan.

2.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkijan on otettava huomioon useita eettisiä kysymyksiä, jotka liittyvät tutkimuksen tekemiseen. Tiedon julkaisemiseen ja keräämiseen liittyvät tutkimuseettiset periaatteet ovat yleisesti hyväksyttyjä. Periaatteiden tunteminen ja niiden toteuttaminen on jokaisen yksittäisen tutkijan vastuulla. Eettisesti hyvän tutkimuksen edellytyksenä on, että tutkimuksenteossa noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkijana pyrin työssäni ottamaan huomioon kyseiset hyvät tieteelliset käytänteet. Olen ollut yhteistyössä Pohjois-Suomen sovittelutoimiston henkilökunnan kanssa opinnäytetyöhön liittyen. Tutkimuslupaani olen saanut hyväksynnän sovittelutoimistolta ja ohjaavilta opettajilta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 23-24.)

Kaikilla haastateltavilla oli mahdollisuus keskeyttää haastattelu milloin vain. Paikaksi pyrin löytämään haastateltavalle parhaiten sopivan rauhallisen paikan. Haastattelutilanteen pyrin tekemään siis mahdollisimman luontevaksi vastaajan kannalta. Jo kirjoittamassani saatekirjeessä (LIITE 2) kerroin avoimesti opinnäytetyön sisällöstä ja tarkoituksesta. Haastattelut nauhoitin haastateltavan suostumuksella ja nauhoitetun materiaalin olen pitänyt vain omassa tiedossani. Olen poistanut nauhoituksen haastattelun litteroinnin jälkeen. Opinnäytetyön prosessin tuon esille, kuten se on aikataulun mukaan toteutunut. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 23-24.)

3 RIKOS- JA RIITA-ASIOIDEN SOVITTELU

3.1 Sovittelun historia ja restoratiivinen oikeus

Yhdysvalloissa ja Kanadassa käynnistyi moderni rikosten sovittelu kokeilutoimintana 1970-luvun alussa. Suomeen ja tarkemmin mainittuna Vantaalle sovittelu rantautui Suomen Akatemian kokeilu- ja tutkimustoimina vuonna 1983. Vuonna 1986 Vantaalla vakinaistettiin sovittelutoiminta osana kaupungin sosiaaliviraston työtä. (Iivari 2008, 9.)

Tänä päivänä Suomessa sovittelaa monin eri tavoin. Kansainvälisen sovittelun keulakuvana toimii Presidentti Martti Ahtisaari, joka on tehnyt työtä ihmisten-, yhteisöjen- ja kansojen yhdistämiseksi sovittelun avulla. Lisäksi eri sovittelun muotoja ovat perheasioiden sovittelu, koulu- ja vertaissovittelu. Työelämästä nousee lisääntyvää tarvetta sovittelulle työyhteisön hyvinvoinnin edistämiseksi. (Pohjanvirta, 2008.) Rikosasioiden sovittelu tarjoaa keinon ongelmatilanteen ratkaisemiseen. Osallistuminen sovitteluun edellyttää vapaaehtoisuutta. Sovittelu on rikosprosessille vaihtoehtoinen menettely, joka onnistuneimmassa muodossaan korvaa oikeudenkäynnin. Lisäksi osallistuminen sovitteluun voi lieventää rangaistusta ja johtaa toimenpiteistä luopumiseen. (Iivari 2008.)

Suurin osa Pohjois-Suomen Sovittelutoimistolle sovitteluun tulleista rikostapauksista oli pahoinpitelyjä. Vahingonteot, näpistykset, laittomat uhkaukset, varkaudet, kunnianloukkaukset ja kotirauhan rikkomiset olivat muita yleisiä sovitteluun tulleita rikoksia. Sopimusmuotoja voivat olla muun muassa rahakorvaukset, anteeksipyynnöt, käyttäytymissopimukset sekä työkorvaukset. Sovittelussa tehtyjen raha- ja työkorvausten arvo oli vuonna 2012 yhteensä 250 332 euroa. Sovittelussa tehdyistä sopimuksista 98 prosenttia toteutui sovitusti. Pohjois-Suomen Sovittelutoimisto pitää merkittävänä toiminnan muotona kasvatuksellisuutta, erityisesti nuorten tekemien rikosten sovittelun osalta, joka toteutuu vastuunoton ja kohtaamisen sekä hyvityksen kautta. Hyväksi korvausmuodoksi nuorten tekemissä rikoksissa on osoittautunut työkorvaus. Kaikista sovittelun asiakkaita alle 21-vuotiaita oli yhteensä 44 prosenttia. (Pohjois-Suomen sovittelutoimiston toimintakertomus 2012.)

Rikosten sovittelun yhteydessä puhutaan usein restoratiivisesta oikeudesta eli korjaavasta oikeudesta. Korjaaminen tapahtuu restoratiivisen sovitteluprosessin kautta, jossa arvot muutetaan eduiksi ja jossa kaikilla osapuolilla on pyrkimys palauttaa asia oikeu-

denmukaiseen tilaan. Sovitteluprosessissa luovutaan rankaisemisesta ja kustosta, ja konfliktin ratkaisussa käännetään katseet tulevaisuuteen. Restoratiiviseen konfliktin ratkaisuun kuuluvat oman syyllisyyden myöntäminen, teosta vastuun ottaminen, häpeän hyväksyminen sekä anteeksiantaminen ja anteeksipyyttäminen. (Brunila 2010.)

Sovitteluun liittyvässä kirjallisuudessa viitataan usein Nils Christien artikkeliin ”Conflicts as Property” (Christie 1977). Artikkelissa kerrotaan rikosoikeuden varastaneen riidat niiden osapuolilta. Syyttäjät, tuomarit ja asianajajat ovat muotoilleet rikokset omalle kielelleen ja näin ovat omineet ristiriidat osapuolilta itselleen. Asiakkaalta on viety oikeus osallistua itse ongelmaan ja sen ratkaisuihin. Sovittelussa tarkoituksena on antaa riidat ja ongelmat takaisin asiakkaille eli sovittelun osapuolille. He saavat itse osallistua heitä koskeviin päätöksiin ja vaikuttavat itsenäisesti sovittelun kulkuun. Elonheimon (2002) mukaan restoratiivinen oikeus voisi tarkoittaa korjaavaa oikeutta tai osallistuvaa konfliktinratkaisua. Poikela (2010) määrittelee restoratiivisen oikeuden tarkoittavan yksilön oikeutta osallistua oman konfliktin, ristiriidan tai ongelman ratkaisuun tavalla, joka antaa uusia voimavaroja kohdata vastaavanlaisia ongelmia. Laajempi määritelmä määrittelee restoratiivisen oikeuden olevan mikä tahansa käytänte, jonka ansioista rikosvahinkoja pystytään korjaamaan, lieventämään ristiriitoja, lisäämään eri osapuolten tyytyväisyyttä ja edesauttamaan heidän asemaansa. (Elonheimo 2010, 27).

3.2 Rikos- ja riita-asioiden sovittelun tarkoitus ja tavoitteet

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (2005, 1 §) määrittelee sovittelun olevan maksuton palvelu, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille eli asianomistajalle järjestetään puolueettomien sovittelijoiden avustuksella luottamuksellinen tapaaminen. Sovittelussa käsitellään uhrille aiheutuneet aineelliset ja henkiset vahingot sekä pyritään omatoimisesti sopimaan toimenpiteet niiden hyvittämiseksi. Sovittelu voidaan toteuttaa vain osapuolten kesken, jotka ovat vapaaehtoisesti ja henkilökohtaisesti ilmaisseet suostumuksensa sovitteluun. Alaikäisiltä tulee henkilökohtaisesti kysyä suostumus sovitteluun. Jotta alaikäisen osalta sovittelu voidaan toteuttaa, vaaditaan siihen myös hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa suostumus. Ennen kuin osapuoli antaa suostumuksensa sovitteluun, tulee hänen ymmärtää häneen liittyvät oikeudet ja asemansa sovittelussa. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2005, 2 §.)

Sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvellaan sopivan soviteltaviksi. Rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena ovat huomioon otettavia asioita. Alaikäiseen kohdistunutta rikosta ei saa ottaa soviteltavaksi, jos uhrilla on ikänsä tai rikoksen laadun vuoksi erityinen suojan tarve. Riita-asioita voidaan sovittaa, mikäli ne ovat tarkoituksenmukaisia sovitteluun. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2005, 3 §.)

Sovittelutoimistolla tarkoitetaan toimintayksikköä, jonka tehtävänä on tuottaa sovittelu-palvelut tietyllä alueella. Sovittelija on tehtävään koulutettu henkilö, joka hoitaa yksittäisiä sovittelutoimistolta annettuja sovittelutehtäviä. Sovittelutoiminnan suunnittelusta, kehittämisestä ja asianmukaisesta toteuttamisesta vastaa sovittelutoiminnan vastuuhenkilö. Sovitteluohjaaja valvoo ja ohjaa sovittelijoita. Sovittelun vastuuhenkilö ja sovitteluohjaaja voivat toimia sovittelijoina, lisäksi heiltä vaaditaan tehtävänsä korkeakoulututkinto. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2005, 4 § & 10 §.)

Sosiaali- ja terveysministeriölle kuuluu sovittelutoiminnan yleinen johto, ohjaus ja valvonta. Aluehallintovirasto on velvollinen järjestämään sovittelutoimintaa siten, että sitä on saatavilla koko aluehallintoviraston toimialueella. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii valtioneuvoston kolmeksi vuodeksi kerrallaan asettama rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta. Neuvottelukunnan tehtävänä on huolehtia sovittelutoiminnan valtakunnallisesta ohjauksesta, seurannasta ja kehittämisestä. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2005, 5 – 7 §.)

Sovittelu tulee järjestää ilman yleisöä. Osapuolten on henkilökohtaisesti osallistuttava sovitteluun. Mukana sovitteluun osallistuvilla voi olla tukihenkilö tai avustaja, mikäli heidän läsnäolonsa ei vaaranna sovittelun häiriötöntä kulkua. Alaikäisen henkilön ollessa osallisena sovittelussa, tulee sovittelu järjestää siten, että alaikäisellä on mahdollisuus saada tukea huoltajalta tai lailliselta edustajaltaan. Alaikäisen huoltajan tai muun laillisen edustajan läsnäolo sovittelussa voidaan kieltää vain, jos se on alaikäisen edun vastaista. Alle 15-vuotiaan osapuolen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa ei voida kieltää osallistumasta sovitteluun. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2005, 18 §.) Sovittelu voidaan keskeyttää, jos osapuoli peruuttaa suostumuksensa sovitteluun tai jos on syytä epäillä, ettei suostumus ole vapaaehtoinen. Sovittelu keskeytetään myös, jos osapuoli ei kykene ymmärtämään sovittelussa tehtyjen ratkaisujen merkitystä

tai jos sovittelu on alaikäisen edun vastaista. (Laki rikosasioiden ja eräiden riitaasioiden sovittelusta 2005, 19 §.)

Sovittelu on vapaaehtoinen ja maksuton palvelu, jossa osapuolet eli rikoksesta epäilty ja asianomistaja kohtaavat toisensa tasavertaisina. Oikeusjärjestelmään verrattuna paikalla ei ole tuomaria, joka käyttää suurinta päätäntävaltaa, vaan puolueettomat sovittelijat. Heidän tehtävänä on pitää keskustelu tasapuolisena osapuolten kesken. Sovittelun tarkoituksena on, että rikoksesta epäilty ja asianomistaja käsittelevät yhdessä asianomistajalle aiheutuneet aineelliset - ja henkiset vahingot sekä pyrkivät löytämään ratkaisun osapuolten välille. Sovittelun tavoitteena on lisäksi vähentää yhteiskunnallista turvattomuutta ja yhteisössä tapahtuvaa rikollisuutta ja lisätä yleistä sovinnollisuutta. Sovittelu tarjoaa toisenlaisen tavan ratkaista rikos- ja riita-asioita perinteiseen oikeusprosessiin verrattuna. Keskeistä sovittelussa on maallikkoajatteluun perustuva, osapuolten välillä tapahtuva ongelmanratkaisu, jossa huomioidaan myös oikeuslaitoksen odotukset. Syyllisen etsimisen sijasta sovittelussa keskitytään osapuolten välisiin inhimillisiin suhteisiin ja niissä tapahtuneisiin oikeuden loukkauksiin sekä niiden korjaamiseen. (Iivari 2008, 19.)

Suomessa tapahtuvaa sovittelua voidaan luonnehtia rikosprosessille vaihtoehtoiseksi tai sitä täydentäväksi menettelyksi. Se voi korvata oikeudenkäynnin osittain tai kokonaan, ja johtaa seuraamusluonteisista toimenpiteistä luopumiseen tai lieventää rangaistusta. Sovittelun piirissä korostetaan sovittelun erillisyyttä viranomaistoiminnasta ja tuodaan esiin yhteyttä kansalaisyhteiskuntaan. Sovittelulla on useita hyötyvaikutuksia: (Iivari 2008.)

- 1) Se säästää poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinten työtä
- 2) Uusintarikollisuus vähenee ja yleinen turvallisuus lisääntyy
- 3) Asianomistaja saa aineellisten korvausten lisäksi hyvityksen toiselta osapuolelta
- 4) Asiallinen tieto tapahtuneesta lisääntyy ja pelko vähenee
- 5) Asianosaisten tunne-elämässä tapahtuu positiivisia muutoksia
- 6) Antaa mahdollisuuden vastuunottoon ja henkiseen kasvuun.

Osallistuminen sovitteluun merkitsee nuorille mahdollisuutta vastuunottamiseen ja kasvamiseen ihmisenä. Vastuun kantaminen teoistaan voi lisätä nuoren vastuuntuntoa ja näin ollen ehkäistä mahdollisesti muuten alkavaa rikoskierrettä. (Iivari 2008.) Sovittelu tarjoaa seuraavat keinot tavoitteiden toteuttamiseksi:

- 1) Nuori joutuu ottamaan vastuun uhrille aiheuttamistaan teoista ja kohtaa näin seuraukset
 - 2) Nuorelle tarjoutuu mahdollisuus käsitellä ja ratkaista aiheuttamia ongelmia hyväksyttävällä ja turvallisella tavalla. Nuorelle tarjotaan mahdollisuus uuden oppimiseen.
 - 3) Sovittelu tarjoaa mahdollisuuden hyvittää, korvata ja korjata aiheuttamansa vahingot ja vääryydet. Tällä on myönteinen vaikutus nuoreen.
- (Iivari 2008, 19-20.)

Sovittelu tarjoaa mahdollisuuden tunteiden käsittelemiseen ja anteeksiantoon. Osallistuminen sovitteluun antaa mahdollisuuden ymmärtää toisen osapuolen tilanteita ja ihmillisiä luonteenpiirteitä. Kun ihmiselle tarjoutuu mahdollisuus kertoa oma tarinansa, hän voimaantuu päästämään irti roolistaan uhrina ja vapauttaa itsensä, mistä seuraa anteeksianto. (Brunila 2010.)

Sovittelussa kohtaavat tavalliset ihmiset dialogisuuteen perustuen. Vapaaehtoisuus sitoo kaikkia osapuolia sovittelun alusta loppuun saakka. Vapaaehtoiset sovittelijat ovat saaneet koulutuksen toimiakseen omalla asuinalueellaan sovittelijana, rikoksesta epäilty ja asianomistaja ilmaisevat myös vapaaehtoisesti suostumuksensa sovitteluun. Näin ollen kaikkia sovittelun osapuolia yhdistää vapaaehtoisuus. (Iivari 2008.)

3.3 Sovittelun vaiheet ja sovittelijan tehtävät

Onnistunut sovitteluprosessi etenee luonnollisesti toisiinsa liittyvistä vaiheista. Iivari (2008, 35) on määritellyt sovitteluprosessin 11 eri vaiheeseen:

1) *Rikoksen tai riidan ohjaaminen sovitteluun.*

Vuonna 2011 sovitteluun ohjattiin yhteensä 13 240 rikostapausta ja riita-asiaa. Valtaosa rikoksista lähetettiin sovitteluun poliisin toimesta eli yhteensä 82 prosenttia. Syyttäjältä aloitteita tuli 14 prosenttia. (Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos 2011. Tilastoraportti, Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2011.) Pohjois-Suomen sovittelutoimistolle aloitteita tuli vuonna 2012 yhteensä 969 kappaletta. Sovittelulain mukaan poliisin ja syyttäjän lisäksi aloitteen sovitteluun voi tehdä rikoksen osapuoli sekä alaikäisen lapsen huoltaja.

2) *Tapauksen vastaanottaminen sovittelutoimistossa.*

Sovittelutoimisto dokumentoi saapuneen asiakirjan ja arvioi tapauksen soveltumisen sovitteluun. Sovittelutoimisto lähettää yhteydenottopyynnön osapuolille tiedustellakseen osapuolten sovitteluhalukkuutta. Sovittelutoimisto etsii tapaukseen sopivat vapaaehtoiset sovittelijat hoitamaan sovittelua.

3) *Asiakirjojen hankinta.*

Sovittelutoimisto lähettää vapaaehtoisille sovittelijoille asiaa koskevat asiakirjat. Sovittelijat lukevat asiakirjat ja perehtyvät tällä tavalla soviteltavaan asiaan.

4) *Sovittelun suunnittelu.*

Sovittelijat ottavat ensin yhteyttä keskenään. He keskustelevat soviteltavan asian sisällöstä; rikosnimikkeestä, tapahtumasta, asianosaisista ja työnjaosta. Sovittelijat suunnittelevat sopivan ajankohdan sovittelulle.

5) *Yhteydenottaminen osapuoliin.*

Sovittelija ottaa yhteyttä osapuoliin. Hän kertoo sovittelusta ja kysyy osapuolten suostumusta sovitteluun. Yhteisen ajankohdan löytämiseksi tulee varata riittävästi aikaa ja vaihtoehtoja. Sovittelussa on osallisena useita henkilöitä, joten yhteisen ajan löytäminen voi joskus olla haastavaa. Erillistapaaminen voidaan järjestää ennen sovittelua. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa järjestetään aina erillistapaamiset ennen varsinaista sovittelua. Erillistapaamisessa osapuoli voi rauhassa kertoa oman näkemyksen tapahtumasta ilman toisen osapuolen läsnäoloa. Erillistapaamiset auttavat sovittelijoita tilanteen ymmärtämisessä.

6) *Sovitteluistunto.*

Sovittelijoiden tehtävänä on tasapainottaa osapuolten vuorovaikutusta ja huolehtia siitä, että sovittelu pysyy tasapuolisena. Pääpaino sovitteluneuvottelussa on yleensä osapuolilla. Sovitteluneuvottelu on järjestetty heitä varten, jotta tilanne heidän välillään saataisiin paremmaksi. Sovittelijoiden tehtävä on esittää kysymyksiä tilanteen selvittämiseksi osapuolten kesken.

7) *Osapuolten ohjaaminen muuhun tarvittavaan palveluun.*

Sovittelijan tulee osata neuvoa sovittelunosapuolia mahdollisten tarvittavien palveluiden piiriin. Lähisuhdeväkivallan osapuolille esimerkiksi Perheasiain neuvottelukeskus tarjoaa palveluita parisuhteen tukemiseen.

8) *Korvausasiat.*

Sovittelussa sovitaan usein korvauksista osapuolten välillä. Vuonna 2011 Suomessa tehtiin yhteensä 11 558 kappaletta erilaisia korvaussopimuksia, joiden yhteenlaskettu rahallinen arvo oli 1 937 908 euroa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2011. Tilastoraportti, Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2011.)

9) *Sopimuksen tekeminen.*

Sopimus kirjoitetaan vain silloin, kun molemmat osapuolet pääsevät riittävästi yksimielisyyteen sopimukseen kirjattavista asioista. Sovittelijat kirjoittavat ylös sovittelussa nousseet keskeiset asiat ja yhdessä osapuolten kanssa teksti käydään läpi yksityiskohtaisesti, johon vaaditaan osapuolten suostumuksen. Sopimuksen tulee olla kohtuullinen molempien osapuolten kannal-

ta. Allekirjoitusten jälkeen sopimus on virallinen asiakirja. Kuten itse sovittelu, myös sopimuksen tulee perustua vapaaehtoisuuteen.

10) Sopimuksen seuranta ja sovittelun päätös.

Sovittelutoimisto huolehtii sopimuksen seurannasta. Seuranta on silloin ajankohtainen, kun osapuolten välillä on tehty rahallinen korvaus tai käyttäytymiseen liittyvä sopimus. Sovittelussa myös osapuolille painotetaan sopimuksen tärkeyttä. Osapuolia kannustetaan ottamaan vastuu sopimuksen toteuttamisesta. Asianomistaja seuraa sopimuksen täyttymistä ja rikoksesta epäillyn tulee huolehtia sovitut velvoitteensa. Yleensä sovittelutoimistosta otetaan yhteyttä ensimmäisten maksuerien jälkeen ja tarkistetaan, onko suorite hoidettu. Jos maksut ovat tulleet ajallaan, sovittelutoimisto ottaa yhteyttä asianomistajaan sopimuksen määräajan umpeuduttua. Kun sopimus on toteutunut osapuolten välillä, sovittelutoimisto laittaa tiedoksi asian aloitteentekijälle (yleensä poliisi tai syyttäjä), että sopimus on täytynyt. Sovittelutoimisto kirjaa päätöksen tietokantaansa ja arkistoi materiaalin. Sovittelutoimiston osalta asian hoitaminen päättyy tähän.

11) Palaute.

Sovittelua tulee kehittää ja sovittelijoiden ammattitaitoa valvoa. Palautteen kerääminen sovittelun osapuolilta antaa tietoa siitä, miten sovittelu näyttäytyy ja vaikuttaa sovittelutoimiston palvelua käyttäville. Lisäksi sovittelijat keskustelevat keskenään siitä, kuinka sovittelu sujui heidän mielestään. Sovittelijat voivat kertoa sovittelijaparille omat tunteensa, joita sovitteluprosessi on heissä herättänyt. Tämä on tärkeä osa sovittelijan toimintaa.

Sovittelun kulku ja siinä tehtyjen ratkaisujen merkitys: kun asianosaiset ovat ilmaisseet vapaaehtoisesti suostuvansa sovitteluun, ottavat vapaaehtoiset sovittelijat yhteyttä sovittelun osapuoliin. Yhteisesti järjestetään sopiva ajankohta sovittelulle. Vapaaehtoisten sovittelijoiden johdolla kerrataan sovittelun keskeiset vaiheet. Puolueettomuus tarkoittaa sitä, että sovittelijat ovat vain ohjaamassa keskustelua, eikä ole rikoksesta epäillyn eikä asianomistajan puolella. Sovittelu on maksuton palvelu ja vapaaehtoisuus on osana sovittelua alusta loppuun saakka. Sovittelu on luottamuksellista, mikä tarkoittaa, ettei sovittelussa käsiteltyjä asioita voida käyttää toista vastaan mahdollisessa oikeudenkäynnissä. Sovittelua säätelee laki eräiden rikos- ja riita-asioiden sovittelusta, joka on tullut voimaan 1.1.2006. Sovittelussa pyritään järjestämään rauhanomainen vuorovaikutus osapuolten välillä. Aluksi sovittelussa selvitetään, mikä rikos on tapahtunut ja mitä ai-neellisia vahinkoja on aiheutunut. Sen jälkeen selvitetään mitä rikos on aiheuttanut ja selvitetään kuinka se tulee korvata. Tarkoituksena on selvittää syitä, jotka ovat aiheuttaneet rikoksen. Osapuolten päästessä yhteiseen näkemykseen tapahtuneesta, kirjoitetaan osapuolten välille sopimus. Sopimuksen kohdat tulee kertoa selvästi vaikutuksineen

osapuolille. Sovittelussa pyritään kertomaan mahdollisista sosiaali- ja terveysalan palveluista, jos sovittelun osapuolilla ilmenee tarvetta kyseisiin palveluihin. (Iivari 2008.)

Sovittelijana voi toimia henkilö, joka on saanut koulutuksen tehtävään ja jolla on koulutus, taito sekä kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää. Sovittelijalle maksetaan sovittelusta aiheutuvista kustannuksista peruskorvaus. (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2005, 10 § & 12 §.) Seuraavassa on listattuna sovittelijan tehtävät sovitteluprosessin aikana:

1. Sovittelijan tehtävänä on järjestää sovittelutapaamiset osapuolten kanssa.
2. Sovittelijan tulee toimia tehtävässään puolueettomasti osapuolia kunnioittaen.
3. Sovittelijan tulee auttaa osapuolia löytämään heitä tyydyttävät ratkaisut uhrille aiheutuneiden henkisten ja aineellisten vahinkojen hyvittämiseksi.
4. Sovittelijan tulee antaa tietoa oikeusavusta ja muista tarvittavista palveluista.
5. Sovittelijan tulee laatia osapuolten välisestä sopimuksesta asiakirja ja varmentaa se osapuolten ja omalla allekirjoituksella.
6. Sovittelijan tulee antaa selostus sovittelutoimistolle sovittelun sisällöstä.

(Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2005, 17 §.)

4 TULOKSET TEEMOITTAIN SOVITTELUN PERIAATTEIDEN TOTEUTUMISESTA

4.1 Monitahoarvioinnin kriteerit

Teemahaastattelussa haastattelin alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltajaa, sovitteluohjaajaa ja sovittelijaa. Kyseinen ryhmä muodostaa avainryhmän, joka arvioi kriteerien eli sovittelun periaatteiden toteutumista käytännössä. Huoltaja arvioi sovittelun periaatteiden toteutumista yhden osallistumiskerran kokemuksena. Sovitteluohjaaja tarkastelee usean työvuoden kokemuksella sovittelun periaatteiden toteutumista sovitteluprosessin eri vaiheissa. Sovittelija kertoo kokemuksiaan sovittelun periaatteiden toteutumisesta vuosia kestäneen sovittelijana toimimisen seurauksena.

Pohjois-Suomen sovittelutoimistolla sovitteluun osallistuville osapuolille kerrotaan puhelimesta sovittelun periaatteista. Heille mainittiin sovittelun olevan *luottamuksellista*. Kaikki mistä sovittelussa keskustellaan, on luottamuksellista. Sovitteluneuvottelussa nousseita asioita ei voida käyttää mahdollisessa oikeudenkäynnissä todisteena, eikä sovittelijoita voida kutsua todistajiksi. Puhelussa kerrotaan sovittelun osapuolille sovittelun olevan *vapaaehtoista*. Vapaaehtoisuus sitoo osapuolia prosessin alusta loppuun saakka ja asiakkaalla on oikeus keskeyttää sovittelu, jos siltä tuntuu. Sovittelijat ovat *puolueettomia*. He eivät edusta kumpaakaan osapuolta, vaan heidän tehtävänä on selvittää tapahtunut, laatia mahdollinen sopimus osapuolten välille ja pitää huolta, että tilanne pysyy turvallisena (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005.) Otin *oikeudenmukaisuuden* ja *kohtuullisuuden* mukaan käsiteltäviksi periaatteiksi, vaikka niitä ei virallisesti ole mainittukaan rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelulaissa. *Oikeudenmukaisuus* ja *kohtuullisuus* sopivat mielestäni hyvin kuvaamaan sovittelua. *Oikeudenmukaisuudella* ajattelen osapuolten oikeutta osallistua itseään koskeviin päätöksiin ja *kohtuullisuudella* ajattelen tasavertaisuutta päätöksien toteutumisessa. Vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus ja puolueettomuus mainitaan ennen mainitussa laissa. *Oikeudenmukaisuus* -käsitteessä tarkastelen osapuolten kohtaamisen eri vaiheita sovitteluprosessin aikana. *Kohtuullisuudessa* tarkastelen sopimuksen tekemistä ja toteutumista.

Tutkin sovitteluprosessiin liittyviä vaiheita, pääasiassa sovitteluneuvottelua, edellä mainittujen periaatteiden kautta. *Luottamuksellisuudessa* kysyin sovittelijoiden toiminnasta.

Selvitin, kuinka sovittelijat muodostavat luottamuksellisen ilmapiirin sovitteluun ja millaisella toiminnalla he rakentavat luottamusta sovitteluneuvotteluun. *Puolueettomuudessa* tarkastelin sovittelijoiden toimintaa olla puolueeton ja lisäksi tarkastelin rikoksesta epäillyn sekä huoltajan osallisuutta sovittelussa huoltajan arvioimana. *Vapaaehtoisuudessa* selvitin osapuolten motiiveja osallistua sovitteluun, kohtaamisesta aiheutuneita tunteita ja kynnystä keskeyttää sovittelu. Sovittelun kulkua, puheenvuorojen jakamista ja osapuolten osallisuutta käsitellen *oikeudenmukaisuudella*. *Kohtuullisuudella* käsitellen sopimuksen syntymistä ja osapuolten mahdollisuutta vaikuttaa sopimuksen sisältöön.

Sovittelun tarkoituksena on osapuolten vapaaehtoinen kohtaaminen turvallisessa ympäristössä. Haastattelun perusteella ”pelko, jännittäminen ja hävettäminen” ovat yleisiä tiloja sovitteluun tultaessa. Tällöin rikoksesta epäilty kohtaa henkilön, kenelle on aiheuttanut vahinkoja ja asianomistaja kohtaa henkilön, joka on aiheuttanut hänelle vahinkoa. Asiallisella ja toisia kunnioittavalla keskustelulla voidaan alun jännitys saada muuttumaan tehokkaaksi vuorovaikutukseksi osapuolten kesken. Sovittelussa osapuolet kertovat kukin vuorollaan oman näkemyksensä tapahtumasta. Tällä tavalla osapuolet kuuntelevat toistensa näkemykset ja kokemukset tilanteesta, mikä voi auttaa ymmärtämään toisen tilannetta paremmin. Asianomistaja kertoo millaisia aineellisia ja henkisiä vahinkoja hänelle on aiheutunut. Epäilty saa kertoa syyt, miksi on tehnyt teon, ja pahoitella tapahtunutta. Sovittelijat ovat läsnä ja pitävät huolta, että sovittelu etenee turvallisesti eteenpäin. Neuvotteluhuoneessa huokuu hyvä ilmapiiri onnistuneen sovittelun jälkeen.

4.2 Vapaaehtoisuuden toteutuminen sovittelussa

Mitä tämä vapaaehtoisuus käytännössä tarkoittaa? Voisiko ajatella, että osapuolet koontuvat sovitteluun ajamaan omaa etuaan, jotta välttäisi käräjäoikeuden istunnon? Vai onko niin, että osapuolet tahtovat käydä tapahtuneen läpi ja selvittää välit virallisella tavalla? Kokeeko asianomistaja, että sovittelu on paras tapa käsitellä henkisiä vahinkoja aineellisten vahinkojen rinnalla? Helpottaako, kun saa kertoa luottamuksellisessa ympäristössä oman näkemyksensä tilanteesta ihmisille, jotka kuuntelevat sinua? Näin ollen vapaaehtoisuudella on mielestäni kaksi puolta. Haastattelussa nousi esille molemmat näkökulmat tilanteesta. Kolikon toisella puolella on ihmisten kiinnostus sovittelulla asiaa, ettei tarvitsisi mennä käräjäoikeuteen selvittämään tilannetta. Toisella puolen

onnistunut sovittelu auttaa saamaan hyvityksen ja kuulluksi tulemisen tunteen, sekä poistamaan mahdollisia pelkotiloja.

Sovittelun vapaaehtoisuus on tärkeä asia. Se sitoo osapuolia sovittelun alusta loppuun saakka. Osapuoli voi keskeyttää sovittelun milloin tahansa, jos hänestä siltä tuntuu. Kaikki osapuolet sovittelijoista asianomistajaan ja rikoksesta epäiltyyn osallistuvat sovitteluun tapahtunutta omasta vapaasta tahdostaan. Osapuolten suostumus vaaditaan henkilökohtaisesti, jotta sovittelu voidaan käynnistää. Alaikäiseltä nuorelta tulee myös kysyä hänen suostumuksensa sovitteluun.

”Vapaaehtoisuus on työn suola ja sokeri. Oon ollut monessa sosiaalialan töissä, jossa kaikki on pakkoa. Täällä ihmisen vallassa tuleeko vai ei. Kun päättää tulla, tietynlainen prosessi ja halu ainakin kohdata ja nähdä ja miettiä haluaako sopia ja päästäänsö sopimukseen. Realismit, jos menee käräjäsaliin, joutuu joka tapauksessa kohtaamaan. Jos en missään vaiheessa kohtaa, millaisia tunteita ja möykkyjä jää, jos en asiaa hoida? Eräs asiakas pelkäsi liikkua ja pelkäsi vähän kaikkia ihmisiä varalta, kun ei tunnistanut tekijää. Tapauksessa keskusteltu, että voisi helpottaa, jos saisi kasvot tekijälle, niin ei tarvitsisi vilkuilla onkohan se tuo vai tuo ja mitä-hän noi mahtaisi mulle tehdä.” -Sovitteluohjaaja

Vastauksissa oli hajontaa sovittelun keskeyttämisessä. Sovitteluohjaaja ja sovittelija olivat sitä mieltä, että kynnys sovittelun keskeyttämiseen on alhainen. Huoltaja oli vastaavasti sitä mieltä, että olisi vaikeuksia keskeyttää sovittelu, koska useat ihmiset ovat tulleet paikalle tätä hetkeä varten. Huoltaja kertoi tiedostavansa mahdollisuudesta keskeyttää sovittelu missä vaiheessa tahansa, mutta silti kokoontuminen luo painetta sovittelun keskeyttämiselle.

”Ilmenis painetta keskeyttää sovittelu jos joku tulee pitemmältä tai muualta. Olisi se suuri kynnys, että peli puhalletaan nyt poikki. Olisi se kynnys olla kirjoittamatta sopimusta, kun kaikki ovat istuneet siellä tunnin.” -Huoltaja

Asianomistajalta ja rikoksesta epäillyiltä huoltajineen tulee kysyä suostumus osallistumisesta sovitteluun. Mielenkiintoiseksi kyseisestä asiasta tekee nuorten suostumus sovitteluun. Yleisesti nuorilta kysytään kaikissa tai ainakin jossain kohdin sovittelunprosessia hänen suostumuksensa sovitteluun. Sovittelija kertoi, että alkuvaiheessa hän aina kysyi myös nuorelta suostumuksen sovitteluun, mutta tänä päivänä se on hieman jäänyt. Sovitteluohjaaja kertoi, että lain mukaan nuorelta kysytään suostumus sovitteluun ja huoltaja kertoi, että hänen huollettavaltaan kysyttiin suostumus sovitteluun.

”Mää joskus aattelen vanhempana näin, et aina lapset ei niinku ymmärrä omaa parastaan, niin sanotusti. Oli sitten kyse vaikka hammaslääkärillä käymisestä. Et se voi olla epämiellyttävä asia hoitaa, mutta se on kuitenkin hoidettava, ettei sitten, niinku aatella tulevaisuutta. Tietenkin jos nuori sanoo, että hän ei sinne tuu, niin eihän siinä oo mahollisuutta järjestää sovittelua.” –Sovitteluohjaaja

Arvauseke vapaaehtoisuudesta: ”Vapaaehtoisuus on sovittelun suola ja sokeri”.

4.3 Luottamuksellisuuden toteutuminen sovittelussa

Luottamuksellinen ilmapiiri sovittelussa on tärkeä asia. Sovittelijat ovat tärkeässä roolissa sovittelun onnistumisessa. Sovittelijat pyrkivät muodostamaan sovitteluun luottamuksellisen ilmapiirin keskustelemalla yleisistä asioista osapuolten kanssa ennen sovittelua. Sovittelun alussa osapuolet esitellään toisilleen. Sovittelun kulun ja periaatteiden avaaminen on osapuolille tärkeää ja se lisää heidän luottamustaan sovitteluun. Haastattelussa kävi ilmi, että sovittelijan ammattitaito ja asioiden ymmärtäminen korostaa luottamuksellisuutta osapuolissa.

”Ihmiselle tulee kuva, että on sellaisessa paikassa että voi kertoa miltä musta tuntuu ja uskaltaa avata suun. Sovittelussa on lyhyt aika tehdä ja saavuttaa luottamusta. Ympäristöllä pyrimme tuomaan oman mausteemme, että paikkana olisi ei niin klininen, kotoinenkin.” –Sovitteluohjaaja

”Pyrkii olemaan tavallinen ihminen, ei byrokraattinen virkaihminen. Asiasta pitää olla selvä ja tietää miten periaatteet menee sovittelussa. Että sä

pystyt kertomaan erilaisissa tilanteissa mitä asia tarkoittaa. Sekin on luottamuksellisuutta” –Sovittelija

Luottamuksellisuus tarkoittaa vaitiolovelvollisuutta sovittelussa tapahtuvassa keskustelussa, mikä tukee osapuolten luottamusta sovitteluun. Kaikki mistä keskustellaan sovittelussa, jää sovitteluun. Käytännössä sovittelijat eivät tunnista julkisella paikalla sovittelun osapuolia, tämä tukee myös asiakkaiden luottamusta, koska asiat alkavat ja päättyvät sovittelussa.

”Ehkä se on jollakin tavalla hyvä tuoda ilmi, että me olemme vapaaehtoisia. Emme ole sossuntätejä. Elikkä ihmisillä on määrätynlainen pelko- tai kunnioitussuhde viranomaisiin. Niin se pelko putoaa nopeasti ja ihmettely ja kysymykset tulevat tilalle, ”saatteko palkkaa ja miksi teette tätä”? Sovittelijat ovat allekirjoittaneet vaitiolosopimuksen, joten asioista ei hiiskuta eteenpäin kuin sovitteluohjaajalle.” –Sovittelija

Sovittelu ei toteudu aina samalla kaavalla, vaan jokainen sovittelu on erilainen. Sovittelijat antavat kasvot sovittelulle jokaisessa sovitteluneuvottelussa. Sovitteluohjaaja kertoi käyttävänsä työaikaan siihen, että löytää sopivat sovittelijat hoitamaan kyseistä sovittelua. Sovittelijoiden aito läsnäolo ja ihmisen kohtaaminen sekä asiakkaan asioiden kuunteleminen lisäävät luottamusta sovitteluneuvottelua kohtaan. Sovitteluun liittyviä käsitteitä ei tule lukea putkessa osapuolille sovittelun alkuvaiheessa, vaan sovittelijoiden tulee huolehtia siitä, että asianosaiset ymmärtävät sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Sovitteluun osallistuvien henkilöiden välinen vuorovaikutus ja kemiat vaikuttavat siihen kuinka luottamuksellinen sovittelusta saadaan aikaan.

”Kyllä se mun mielestä selitettiin. Se mitä se sovittelu pitää sisällään ja mitä se merkitsee. Selitettiin niin, että se ymmärrettiin ja nuorikin ymmärsi. Mun mielestä tuli kyllä selvitettyä selkeästi.” –Huoltaja

”Kyllä mää sillä tavalla sanon, jos käytän termejä tai poliisikieltä, niin avaan asian mitä se tarkoittaa. Luovutko rangaistusvaatimuksesta ja kerrotaan mitä se tarkoittaa. Puolueettomuus ja luotettavuus kerrotaan, mitä ne käytännössä tarkoittaa. Kerrotaan asian kulku mitä kautta asia etenee portaalta toiselle. Poikkeuksena tulee muistaa heikkolahjaiset. Heikkolah-

jaisten ja mielenterveysongelmaisten kohdalla jää mietityttään, ymmärtävätkö he sovittelun ratkaisut ja onko sovittelu oikea paikka heille. Mikä on mennyt asiakkaan ymmärrykseen ja paraneeko henkilön tilanne sovittamalla?”

-Sovittelija

Kaikki ei sovittelussa kuitenkaan suju aina täydellisesti, vaan esille nousi mielenkiintoinen huoli sovittelijalta. Tällaisissa tapauksissa sovittelun periaatteiden toteutuminen on haastavaa, jos sovittelijalle jää huoli ettei osapuoli ymmärrä häneen liittyviä ratkaisuja. Sovittelija on joskus jäänyt miettimään sovittelun päätyttyä, että menikö sovittelu oikealla tavalla. Millä tavalla sovittelijan tulisi reagoida tilanteessa, jos hän näkee kyseisen epäkohdan sovittelussa? Sovittelija voi keskeyttää lain mukaan sovittelun, jos hän kokee, että sovittelun osapuoli ei ymmärrä sovittelussa tehtävien ratkaisujen merkitystä. Toisaalta, ei ole keinoja keskeyttää sovittelua, jos asianosainen kertoo ymmärtävänsä sovittelun ja siinä tehtävät ratkaisut merkityksineen. Jos ihminen elää itsenäisesti ja on itsemääräämisoikeutettu, ei asialle voi tehdä mitään, mikäli hän tahtoo sovittaa asiaa ja allekirjoittaa mahdollisen sopimuksen.

Sovittelusta kerrotaan useassa vaiheessa sovitteluun osallistuvalle. Ensiksi sovittelusta kerrotaan poliisilaitoksella, josta tapaukset pääasiallisesti tulevat sovitteluun. Sovitteluohjaaja on sen jälkeen yhteydessä osapuoliin, jolloin hän kertoo osapuolille sovittelusta. Itse sovittelussa kerrotaan vielä sovittelun kulku ja merkitys sovittelijoiden toimesta. Haastateltavani olivat sitä mieltä, että sovittelun kulku ja siinä tehtävien ratkaisujen merkitys välittyy ymmärrettävästi sovittelun osapuolille.

Arvolauseke luottamuksellisuudesta: ”Sovittelu ja siinä tehtävien ratkaisujen merkitys kerrotaan osapuolille selkeästi”.

4.4 Kohtuullisuuden toteutuminen sovittelussa

Sovittelussa käsitellään asianomistajalle aiheutuneet aineelliset ja henkiset vahingot. Asianomistaja tuo mukanaan sovitteluun kuitit aiheutuneista kuluista ja kustannuksista, joita hänelle on aiheutunut saadakseen tilanteen ennalleen. Asianomistaja käyttää puheenvuoron, jossa hän selvittää tilanteensa tarkasti ja esittää korvausvaatimuksensa.

Huoltajan kokemuksena hänen osallistumassa sovittelussa kohtuullisuus toteutui oikein hyvin.

”Kyllä siellä meidän kohdalla vahingon kärsinyt sai kertoa, kuin häntä esim. harmitti tai joku asia oli pitänyt jättää väliin. Kyllähän se sillä lailla että henkisistä vahingoista sai kertoa. En tiää sitten, jos on tosi pahasti kokenut jotain ihan mikä oikeesti järkyttäis henkistä hyvinvointia. En tiää pystyskö käsittelemään silloin asiaa, jos ois sattunut jotain pahempaa. Jos aatellaan näin, että ois tosi paha trauma, niin pystyisikö edes kohtaamaan sitä kuka on sinulle tehnyt jotain. Vahingonkärsinyt kertoi, paljonko oli käyttänyt aikaa ja paljonko oli kuluttanut rahaa vahingon eteen, asian palauttamiseksi ennalleen.. Sovittiin se, mikä korvataan. Ja hänelle aiheutuneesta työstäkin sai korvauksen.”-Huoltaja

Sovitteluohtaja mainitsi, että Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia -kirja on Pohjois-Pohjanmaan Sovittelutoimistolla käytössä, jotta saataisiin käsitys yleisistä korvausvaatimuksista. Kyseisen painoksen olemassaolosta kerrotaan tarpeen mukaan asiakkaille, jotka tahtovat tietää suurin piirtein mahdollisesta vahinkojen korvausluokasta. Sovitteluohtaja muistutti, että tapaukset ovat joka kerta henkilökohtaisia kokemuksia tilanteesta. Toiset reagoivat herkemmin tilanteisiin, jolloin hän voi miettiä tapahtunutta pitkäkestoisesti ja vastaavasti toinen henkilö ei juuri muistakaan tapahtunutta. Näin ollen edellä mainittu teos antaa suuntaa aineettomien vahinkojen suuruudesta. (Henkilöasiain neuvottelukunnan suosituksia 2012.) Kohtuullisuus sopimuksessa varmistetaan mahdollisten kuittien, todistuksien, lausuntojen, keskustelun ja maalaisjärjen avulla.

”Kuiteilla sun muilla varmistettiin kulut. Kyllähän mulla on järkeä sen verran päässä, että kuitit mulle esitetään. Kertomuksilla järjestettiin asia. Sovittelijat eivät ottaneet roolia tässä vaiheessa. Eivät selvittäneet kuitteja, mutta kävivät myös läpi korvausvaatimukset ja selvittivät mistä ne muodostuu.”-Huoltaja

”Kohtuullisuus on veteen piirretty viiva. Meillä on noudatetaan Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia, tai käydään läpi tilanne, jos ihmiset eivät tiedä. Konkreettiset asiat ovat helpompaa sopia kuin hen-

*kisen puolen jutuista, koska on kuitit, tunnit ja kilometrit laskettavissa. Henkisistä asioista tulee keskustella. On tärkeää tehdä sopimuksia, jotka pystytään korvaamaan. Osapuolet eivät välttämättä pääse yhteisymmärrykseen summasta, joka voidaan jättää käräjäoikeuden päätettäväksi. Hyvä asia, kun ovat jo kohdanneet täällä. Satanen toisille iso ja toisille pieni raha. Sovittelijat katsovat, että kohtuullisuus toteutuu ja heillä on iso rooli sovittelussa. Joskus ihmisillä on epärealistinen kuva paljonko voivat saada rahaa. Esim. jos vien käräjille, niin saan kymppitonnin.”-
Sovitteluohjaaja*

Sovittelussa on erittäin korkea sopimuksissa määrättyjen korvausten toteutuminen. Korvausten euromääräinen arvo oli vuonna 2012 Pohjois-Suomen sovittelutoimiston alueella: 266 269,83 euroa. Sopimusten toteutumisprosentti vaihtelee vuosittain välillä 96–98 prosenttia. Onko vapaaehtoisuus se syy, miksi korvausten toteutuminen on korkea? Kun molemmat osapuolet ovat paikalla vapaaehtoisesti ja sopimuksessa otetaan huomioon maksujärjestelyt siten, että osapuoli voi suorittaa maksun hänen elämäntilanteensa huomioon otettuna.

Arvolauseke kohtuullisuudesta: ”Osapuolet voivat vaikuttaa sopimuksen sisältöön”.

4.5 Oikeudenmukaisuuden toteutuminen sovittelussa

Sovittelu toteutuu pääosin tietyn rungon mukaan. Siksi sovittelijoiden on helppoa sovittaa eri sovittelijoiden kanssa. Asiat toistuvat yleensä saman kaavan mukaan, tosin vivahteita on mukana jokaisessa sovittelussa. Osapuolet voivat vaikuttaa sovittelun kulkuun pyytämällä puheenvuoroa, kun tahtovat ilmaista jonkin asian. Kaikki haastateltavani olivat samaa mieltä siitä, että osapuolille annetaan tilaisuus kertoa oma näkemyksensä tapahtuneesta. Tämä näyttäisi aina toteutuvan sovittelussa. Oikeudenmukaisuuden ideaan sopii hyvin se, että osapuolet voivat näin ollen kertoa näkemyksensä tapahtuneesta ja vaikuttaa tilanteeseensa. Joskus sovitteluissa nousee esille asioita, jotka vaikuttavat tapahtuman sisältöön. Sovitteluihin varataan aikaa yleensä Pohjois-Suomen sovittelutoimiston alueella kaksi tuntia. Osapuolten tarvitessa harkinta-aikaa, voidaan sovittelu siirtää seuraavaan päivään.

”Silloin kun sovittelu menee oikein, kaikille tunne, että on tullut kuulluksi ja saanut kertoa asiansa. Tullut kohdelluksi oikeudenmukaisesti. En tiedä sanasta ”oikeudenmukainen”, en ajattele oikeutta sen varsinaisessa merkityksessä. Jos miettii oikeutta oikeutta, että käräjäoikeudessa saa oikeutta! Sovittelussa mennään käräjäoikeuteen verrattuna enemmän sillä, että saa oikeutta tunteille ja ilmaista itseään. Osapuolilla on mahdollisuus lähteä rakentamaan tilannetta. Käräjäoikeudessa voi jäädä kosto. Onnistuneen sovittelun jälkeen voi jäädä helpottunut olo, että muakin on kuultu ja kohdeltu ihmisenä.” –Sovitteluohjaaja

”Oikeudenmukaisempi kuin oikeustuomioistuin. Siellä ei kuunnella toista osapuolta, vaan kerrotaan mitä pykälää on rikottu ja millainen tuomio siitä tulee. Hänen omaa mielipidettään ei kuulla. Se on oikeudenmukaisuutta, että kuulee puolin ja toisin mielipiteet mitä osapuolet ajattelevat tilanteesta. Ja tekijä näkee mitä itse on saanut aikaiseksi omalla teollaan.” - Sovittelija

”Vaikka paikalla olisi kymmenen nuorta epäiltyä, jokaiselta on kysyttävä näkemyksensä tapahtumasta.” – Sovittelija

Oikeudenmukaisuuteen sopii hyvin se, että osapuolten väliset puheenvuorot pyritään tasapainottamaan. Puheliaampaa tulee joskus rauhoittaa ja hiljaisemmalle tulee esittää kysymyksiä. Sovittelijoiden tulee pitää mielessä ja tarkkailla koko ajan osapuolia, että oikeudenmukaisuus ja tasapaino heidän välillään toteutuvat. Oikeudenmukaisuuden löytämiseksi sovittelijoiden täytyy sietää huutoa ja tunteellisuutta, sekä hiljaisuutta.

”Olin kuulemassa ja näkemässä, ettei tapahdu mitään sellaista, mitä ei tarvitse tapahtua. Sovittelu on oikeudenmukainen sille, kuka on vahingon kärsinyt. Saa sanoa millaisista summista on kysymys ja mitä on tarvinnut tehdä, että teot on saanut paikattua. Se on mun mielestä oikeudenmukaista. Se on oikeudenmukainen kaikkia kohtaan ja kaikki saa sanoa mitä on tapahtunut ja mitä mieltä on. Kun on puolueeton ja tällainen, niin silloinhan sovittelu on oikeudenmukainen.” –Huoltaja

Arvolauseke oikeudenmukaisuudesta: ”Osapuolilla on mahdollisuus vaikuttaa tilanteeseensa sovittelussa”.

4.6 Puolueettomuuden toteutuminen sovittelussa

Sovittelijat pyrkivät tekemään sovittelusta puolueettoman omalla toiminnallaan. He jakavat puheenvuorot tasapuolisesti. Joskus he joutuvat rajoittamaan puheliaita henkilöitä ja vastaavasti kysymään hiljaisemmalta henkilöltä tapahtumasta, jotta tasapaino sovittelussa toteutuu. Onnistuneessa sovittelussa sovittelijat voivat vetäytyä taustalle, jos osapuolet keskustelevat itsenäisesti tilanteesta. Keskustelun täytyy yleisesti ottaen käsitellä tapahtunutta. Haastattelussa ilmeni, ettei sovittelussa leimata osapuolia. Sovittelussa puhutellaan yleisesti osapuolia heidän etunimillä, ei rikosnimikkeillä.

”Puolueettomassa sovittelussa sovittelijat ovat molempien puolella” – Sovitteluohjaaja lainatessaan kollegaansa.

”En tiää näkykö puolueettomuus, muttei näkynyt myöskään puolueellisuus. Ehkä se näkyy sillä tavalla se puolueettomuus, ettei näkynyt puolueellisuutta. Normaalaa keskustelua eikä kukaan asettunut ylemmäs toista eikä katellut kiero. Puolueettomuus näkyy sillä lailla, ettei näy leimaamista.” -Huoltaja

”Puheenvuorot jaetaan tasaisesti. Sun pitää kuunnella kumpaakin osapuolta. Aina toinen on puheliaampi ja toinen hiljaisempi. Silloin kysymyksiä hiljaisemmalle, että hän alkaa itse puhumaan, mitä mieltä on asiasta. Hiljaisuutta ei saa kavahtaa, vaan joku miettii asiaa pitempään. Nuorten sovitteluissa puhun ekana pelkästään nuorille. Sopimuksen sisältöön liittyvissä keskusteluissa aktivoin vanhempia. Mutta monta kertaa joutuu sanomaan vanhemmille tai joutuu ohittaa vanhemmat, koska he tahtovat olla päämäreitä asiassa.” -Sovittelija

”Olipa hyvä kun mä näin sut.” Kun sovittelun osapuoli tai osapuolet ovat olleet päihtyneenä tapahtuneessa välikohtauksessa, ei ihminen välttämättä muista, kenen kanssa on ollut tekemisissä. Haastatteluissa nousi esille, että pahimmillaan rikoksesta on kulunut pitkiä aikoja, jopa vuosi ennen asian saapumista sovitteluun. Tässä ajassa osapuolet

ehtivät käydä mielessään useita kertoja tapahtuneen läpi. Joillakin ihmisillä voi olla pelko siitä, että hän ei tunnista henkilöä, joka on pahoinpidellyt hänet. Tästä voi johtua, että hän on varuillaan koko ajan, ja pelkää lähes kaikkia henkilöitä olettaen heidän olevan hänen mahdollisia pahoinpitelijöitään.

Rikoksen kohdistuessa omaisuuteen, eivät osapuolet välttämättä pysty tunnistamaan toisiaan. Sovitteluohjaajalle on huoltaja joskus kertonut, että ”saatiin polkupyörälle kasvot.” Kun henkilöltä on anastettu polkupyörä, omistajia yleensä kiinnostaa tietää, kuka on vienyt polkupyörän. Kun teoille löytyy kasvot, voi se helpottaa osapuolen oloa paljon. Tekijältä vaaditaan paljon rohkeutta tulla sovitteluun ja kertoa rehellisesti tapahtuneesta. Asianomistaja kertoo sovittelussa hänelle aiheutuneet aineelliset ja henkiset vahingot. Asianomistajan aito kertomus siitä, miten asia on vaikuttanut häneen, voi selvittää osapuolten näkemyksiä ja auttaa sopimaan asian.

Arvolauseke puolueettomuudesta: ”Sovittelijat tekevät sovittelusta puolueettoman omalla toiminnallaan”.

Alla olevaan taulukkoon on koottu tutkimusjoukon vastaukset sovittelun periaatteista teemoittain. Taulukon tarkoituksena on tuoda esiin vastaukset, joilla tutkimusjoukko arvioi sovittelun toteutumista käytännössä. Alaluvuissa käsitellään taulukko jokaisen periaatteen mukaan.

Taulukko 3. Monitahoarvioinnin vastaukset sovittelun periaatteiden toteutumisesta

	Vapaaehtoisuus	Luottamuksellisuus	Kohtuullisuus	Oikeudenmukaisuus	Puolueettomuus
Huoltaja	+Kohtaaminen on pointti +Asiallinen kohtaaminen rakentava ja eheyttävä -Painetta olisi keskeyttää sovittelu -Painetta olisi olla kirjoittamatta sopimus	+Kohtaaminen +Asiat kerrottu selkeästi, nuori ja huoltaja ymmärsi +Käydään yhdessä tilanne läpi -Kohtaaminen jännittää ja hävettää	+Osapuolten tunteet käsitellään +Selvitetään vahingot +Keskustelemalla mahdollistettiin sopimus ja sen sisältö	+Riittävästi aikaa +Molemmilla oikeus ilmaista itseään +Huoltaja läsnä, ettei tapahdu vääryyksiä	+Ei näy puolueellisuutta +Normaalia keskustelua +Ei leimaamista +Sopimus sellainen, joka mahdollinen nuoren toteuttaa
Sovitteluluohjaaja	+Voi lähentää +Voi poistaa pelkoja +Mahdollisuus käsitellä tunteita +Vapaaehtoisuus työn suola ja sokeri -Lapset eivät aina ymmärrä etuaan	+Sovittelussa peruspilarit +Läsnäolo lisää luottamusta +Selvitetään sovittelun sisältö ja merkitys ymmärrettävästi +Toisen tarinan kuuleminen avaa silmät -Kohtaaminen jännittää ja hävettää	+Otetaan vastuu +Laskut ja kuitit todistamaan todellista menoa +Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia -Kohtuullisuus veteen piirretty viiva -Jotkut yrittävät rikastua	+Käydään läpi tapahtunut +Kaikki saavat kertoa näkemyksen +Osapuolilla katsekontakti +Nuorille vastuu toista +Sopivat sovittelijat -Kaikki kohtaamiset ei aitoja	+Turvallisuus taattava +Sovittelijat molempien puolella -Vanhemmat voivat ottaa liikaa roolia
Sovittelija	+Sovittelijat vapaaehtoisia +Selvitetään sovittelu selkeästi +70% hyvät fiilikset sovittelun jälkeen +Matala kynnyks keskeyttää sovittelu +Sovittelu keskeytyy harvoin -Osapuolilla pelko, että juttu keskeytyy ja menee käräjille -Itse kirjoittavat sopimukset - Välinpitämättömyys	+Sovittelijana täytyy olla asioista selvillä +Osapuolet: "Oli hyvä kun tavattiin" -Osapuolilla jää viha joskus pintaan	+Keskustellaan tunteista +Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia -Väärät käsitykset korvauksista -Joutuu puuttumaan joskus korvauksiin -Pienen lapsen korvausvelvollisuus suhteessa tuloihin	+Aikaa riittävästi +Kuullaan mielipiteet +Hiljaisuudelle tilaa +100 % mahdollisuus kertoa tilanteestaan +Seuranta sopimuksien jälkeen? -Ei ole rangaistus, selvitetään tapahtunut ja mietitään miten eteenpäin	+Puheenvuorot tasaisesti -Porukan kesken leimaamista -Nuori joskus häpeää vanhempaansa

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Teemahaastatteluun osallistui kolme henkilöä. Tutkimuksen tuloksia ei voi yleistää, vaan haastattelusta nousseita kohtia voi jatkossa tarkastella ja tutkia tarkemmin. Haastattemieni henkilöiden kokemuksista päätellen teen havainnon, että sovittelun periaatteet toteutuvat pääsääntöisesti hyvin sovitteluissa. Ne eivät ole pelkkiä teorioita, vaan ne toteutuvat käytännön sovittelussa. Huoltaja arvioi sovittelun periaatteiden toteutumista yhden sovittelun perusteella. Hän tarkasteli hänelle esitettyjä teemoja oman kokemuksensa kautta. Sovitteluohjaaja tarkasteli laajemmasta näkökulmasta sovittelun periaatteiden toteutumista. Hän pystyi tarkastelemaan sovittelijan, huoltajan, nuoren, sovitteluohjaajan ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Sovittelijalla on vankka kokemus useiden vuosien ajalta. Hän tarkasteli sovittelun periaatteiden toteutumista omakohtaisten sovitteluiden perusteella. Sovittelija tarkasteli myös kokemuksiaan laajemmasta näkökulmasta. Hän tarkasteli huoltajan ja nuoren näkökulmasta sovittelua sovittelijan roolin lisäksi.

Puolueettomuudesta haastatteluiden perusteella tein havainnon, ettei sovittelijoiden toiminnassa näy puolueellisuutta, vaan he toimivat puolueettomasti auttaen osapuolia löytämään sovinnon. Sovittelussa ei haastattelun perusteella esiinny sovittelijoiden toimesta leimaamista. Sovittelija mainitsi, että joukon nuoria ollessa rikoksesta epäiltynä, on joukon keskuudessa ilmennyt leimaamista. Joku on voinut kieltää oman osallisuutensa tapahtumassa ja muut ovat kertoneet päinvastaista. Iivarin vuonna 2010 ilmestyneessä Oikeutta oikeuden varjossa -tutkimuksessa nousi esiin samankaltaiset havainnot. Pääasiallisesti sovittelijat pystyvät toimimaan puolueettomasti. Palautteiden mukaan viisi prosenttia kaikista Iivarin kyselylomakkeisiin vastanneista kertoivat hyvinkin kielteisestä kokemuksesta ja kohtelusta sovittelussa. Iivarin (2010) mukaan kyseiset havainnot antavat aiheita niin sovittelijoiden koulutuksen kuin työnohjauksen intensiiviselle kehittämiselle.

Kaikkien sovitteluun osallistuvien osapuolten annetaan ilmaista näkemyksensä tilanteesta, tämä toteutuu sovittelussa erinomaisesti. Sovittelijat pyrkivät pitämään puheenvuorot tasaisina. Tämä on tärkeä osa, että sovittelu pysyy puolueettomana. Hiljaisemmille esitetään kysymyksiä, jotta puolueettomuus saadaan pidettyä sovittelussa. Haastetta puolueettomuuden toteuttamiseksi aiheuttaa lyhyt aika, jolloin sovittelijoiden tulee tehdä luottamuksellinen suhde sovittelun osapuoliin. Haasteita voivat tehdä huoltajat,

jotka voivat liian hanakasti puolustaa nuoriaan, jolloin sovittelijoiden täytyy pitää sovittelun kulku hallussaan. Sovittelijoiden täytyy pystyä luomaan turvallinen ilmapiiri sovitteluun.

Vapaaehtoisuus on sovittelun keskeisin käsite. Haastattelussa nousi esiin useita näkökulmia liittyen vapaaehtoisuuden toteutumiseen. Kun kaikki osallistuvat vapaaehtoisesti sovitteluun, antaa se hyvän lähtökohdan asioiden sopimiseksi. Sovittelijan mukaan 70 prosenttia sovitteluista jättää jälkeensä hyvän olon. 30 prosentissa tapauksista jää sovittelija miettimään mahtaako tilanne korjaantua, vaikka osapuolet ovat päässeet sovintoon. Esimerkiksi lähisuhdeväkivallan osapuolten, heikkolahjaisten, mielenterveysongelmaisten ja alkoholi-ongelmaisten kohdalla sovittelija on jäänyt miettimään, auttaako osallistuminen sovitteluun heidän tilannettaan. Joskus sovittelija on jäänyt miettimään, onko henkilö todella ymmärtänyt sovittelun ja siinä tehtyjen ratkaisujen merkityksen. Sovittelija ja sovitteluohjaaja kokivat kynnyksen sovittelun keskeyttämiseen olevan alhainen. Vastaavasti huoltaja koki, että kun kaikki ovat kerääntyneet paikalle ja osallistuneet keskusteluun, olisi kynnys melkoisen suuri sovittelun keskeyttämiseen. Huoltaja kertoi, että tiesi sovittelun olevan vapaaehtoista alusta loppuun, mutta silti sovittelun keskeyttäminen olisi aiheuttanut paineita. Haastatteluissa nousi esille, että yleensä osapuolet tahtovat saada sovun aikaiseksi ja välttää mahdollisen oikeudenkäynnin. Näin ollen kysymys vapaaehtoisesta osallistumisesta sovitteluun on pohtimisen arvoinen asia.

Kohtaamisen sovittelussa tulee olla luottamuksellista. Osapuolia usein jännittää ja hävettää sovitteluun saapuminen, varsinkin epäiltyä. Alkuvaiheessa on usein jännitystä sovittelussa, mutta paikalla olevien esittely ja yhteisten sääntöjen tekeminen laukaisee jännitystä. Alussa sovittelijoiden rooli on tärkeä, jotta saadaan synnytettyä hyvä yhteys osapuolten välille. Haastatteluissa tuli esille, että sovittelu pystytään kertomaan ymmärrettävällä tavalla ratkaisuihin sovittelun osapuolille. Sovittelussa on tietyt peruspilarit, joiden varaan sovittelu rakentuu. Näin ollen sovittelijat pystyvät luomaan sovitteluihin luottamuksellisen ilmapiirin, koska sovittelijat tietävät mitä on tarkoitus käydä sovittelussa läpi. Kohtaaminen voi auttaa poistamaan mahdollisia pelkotiloja, jotka ovat tulleet tapahtuman jälkeen. Toisen osapuolen kohtaaminen ja keskustelu mahdollisine anteeksipyyntöineen, voi olla eheyttävä ja rakentava kokemus osapuolille. Toisen kuuleminen avaa silmät ymmärtämään, miltä toisesta on tuntunut sekä mitä tapahtumasta on aiheutunut. Valitettavasti on sovitteluita, joiden jälkeen osapuolille on jäänyt viha pintaan

edelleen. Tällöin osapuolet eivät ole pystyneet käsittelemään tunteita, vaan ainoastaan aineelliset vahingot.

On kohtuullista, että käydään tapahtunut läpi molempia kuuntelemalla. Sovittelu sai kiitosta huoltajalta, koska sopimuksessa voidaan ottaa huomioon epäillyn maksukyky. Nuori sai kertoa itse, kuinka pystyy suorittamaan korvauksen asianomistajalle. Sovittelussa osapuolet voivat vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin, mikä näyttäisi siltä, että he ovat näin ollen sitoutuneempia sopimuksen toteuttamiseen. Onnistuneessa sovittelussa otetaan vastuu teoista. Haastattelussa nousi esille, että joskus ihmisillä on täysin väärä näkemys korvaussumman määrästä. Jotkut sovitteluun osallistuneet henkilöt ovat pyytäneet huomattavan korkeita korvaussummia. Tähän joudutaan puuttumaan sovitteluohjaajan ja sovittelijoiden toimesta tasaisin väliajoin. Sovittelussa käytetään Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia, joista saa käsityksen korvaussummista.

Sovittelu ei ole rangaistus, vaan mahdollisuus käydä läpi tilanne kasvotusten luottamuksellisesti. Sovittelussa nuorille tulee kuva, että teoilla on seuraukset. Huoltaja oli mukana sovittelussa katsomassa, ettei mitään sellaista tapahdu, mitä ei tarvitse tapahtua. Huoltajien rooli nuorten sovittelussa on tärkeä. Huoltajat antavat tukea nuorille ja samalla antavat nuorelle mahdollisuuden ottaa vastuun teoistaan. Aikaa sovittelussa on riittävästi haastatteluiden perusteella ja on myös mahdollista varata sovittelulle uusi tapaaminen, jos osapuolet tahtovat miettimisaikaa. Molemmat osapuolet saavat vaikuttaa sopimukseen ja tämä tekee sovittelusta oikeudenmukaisen. Yhteiskunnallisesti ajatellen sovittelu enemmän yhdistää kuin erottaa osapuolia.

Sovittelu on vanha tapa ja sillä on pitkät perinteet. Jokaisella ihmisellä on omakohtaisia kokemuksia sovittelemisesta perheen ja ystävien kanssa. Tutkimuksessani olen haastatellut huoltajan, sovittelijan ja sovitteluohjaajan kokemuksia sovittelun periaatteiden toteutumisesta. Voidaan sanoa, että sovittelun periaatteet toteutuvat hyvin. Osapuolet pääsevät keskustelemaan tapahtuneesta luottamuksellisessa ympäristössä sovittelijoiden läsnä ollessa. He voivat itse vaikuttaa heitä koskevaan päätökseen. He voivat ilmaista tunteensa ja pelkonsa sekä voivat pahoitella tapahtunutta toiselle osapuolelle. Onnistunut sovittelu voi poistaa pelkoja, lähentää osapuolia ja poistaa turvattomuutta yhteiskunnan näkökulmasta.

Vapaaehtoinen osallistuminen sovitteluun on tärkeää. Onko kysymyksessä kuitenkin täydellinen vapaaehtoinen osallistuminen? Sovittelija mainitsi, että pienestä pakosta osapuolet ovat sovittelemassa. Nimenomaan pienestä pakosta, että asia saataisiin sovitteltua keveämmällä tavalla. Tarkoiton osapuolten osallistumista sovitteluun käräjäoikeuden sijaan. Usein osapuolilla on pelko, että juttu menee käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Sopimuksen toteutumisen ja ratkaisujen merkitysten suhteen usein kysymykset liittyvät juuri syyttäjän syyteharkintaan, tapauksen ollessa virallisen syytteenalainen rikos. Osapuolia kiinnostaa sovittelun jälkeen, voiko asia mennä vielä käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Näin ollen vapaaehtoisen osallistumisen taustalla on oman edun tavoittelu osapuolten saapuessa sovitteluun. Mitä pitäisi tehdä, kun osapuoli ei kadu tekojaan, istuu välinpitämättömänä ulkovaatteet päällä tuolissa ja vähättelee tapahtunutta? Kuitenkin hän on tullut vapaaehtoisesti sovitteluun ja tahtoo, että asia ratkaistaan osapuolten välillä. Tällaisissa tapauksissa sovittelu, eikä käräjäoikeuskaan voi poistaa kyseisen henkilön suhtautumista tekoonsa. Vapaaehtoisuus tarkoittaa sitä, että osapuolet tahtovat aidosti osallistua sovitteluun ja sopia keskenään tapahtunut. Joskus on sovittelijan mukaan tapahtunut sovittelu, jossa osapuolet kävivät kahdestaan tapahtuneen läpi aidosti ja kuuntelivat toistensa näkemykset ja pahoittelivat tapahtunutta. Tällaisissa tapauksissa ei sovittelijoille ole tarvetta, he ovat oikeastaan taustalla.

Sovittelusopimukseen pääsemistä on edeltänyt keskustelu tapahtumista. Molemmat osapuolet ovat saaneet kertoa näkemyksensä tapahtuneesta. Molemmat voivat vaikuttaa sopimuksen syntyyn! Osapuolten elämäntilanteet otetaan huomioon sovittelussa ja sopimuksen sisältö korvausten osalta muodostetaan sopivaksi epäillyn elämäntilanteen mukaan. Epäilty saa kertoa, kuinka hän pystyy huolehtimaan kuukausittaisista korvauksista. 96–98 prosenttia sopimusten toteutumisprosenttina on siis huomattavan korkea. Kun osapuolilla on mahdollisuus vaikuttaa omaan tilanteeseensa, näkyy se varmasti korkeana toteutumisprosenttina sopimuksen toteutumisten suhteen. Entä kun kysymyksessä ovat heikkolahjaiset, jotka elävät itsenäisesti ilman edunvalvojaa? Sovittelijalla on huoli, toteutuvatko sovittelun periaatteet tällaisten tilanteiden osalta.

Ihmisillä on usein väärä kuva korvausten osalta. Käräjäoikeutta käytetään joskus uhkailuna osapuolten välillä. Käräjäoikeudesta kuulemma saisi suuren korvauksen, mikä taas ei välttämättä pidä paikkaansa. Henkilövahinkoasioiden neuvottelukunnan suosituksia käytetään molemmissa virastoissa. Iloinen piirre sovittelussa on se, että asianomistaja voi joskus laskea jopa korvaussummaansa rehellisen ja aidon anteeksipyynnön saatu-

aan. Aidon keskustelun avulla osapuolet lähenevät toisiaan ja kädenpuristus sovittelun päätteeksi voi olla iloisen hymyn saattama.

Nuorten osallistumisesta sovitteluun on herännyt risteäviä ajatuksia. Sovittelulaissa on määriteltä, että osapuolilta tulee kysyä henkilökohtaisesti suostumus sovitteluun. Ymmärtääkö nuori todella mihin on suostumassa? Sovitteluohjaaja mainitsi, että nuoret eivät välttämättä ymmärrä mikä heille olisi hyväksi. Esimerkiksi hammaslääkärissä käynti voi olla ideana nuorelle luotaantyyöntävä, mutta silti tarpeellinen. Näin ollen sovittelussa käytetään läheistä yhteistyötä vanhemman ja nuoren kanssa. Vanhemmalta yleensä kysytään, ovatko he keskustelleet asiasta nuoren kanssa. Sovitteluohjaaja kertoi, että hän aikaisemmin soitti aina nuorelle, mutta nykyään lähinnä vanhemman kautta. Kertoi, että pitää jatkossa enemmän ottaa yhteyttä nuoreen asian osalta ja kysyä suostumus. Huoltaja kertoi, että häneltä ja nuorelta kysyttiin molemmilta henkilökohtaisesti suostumus sovitteluun.

Tulisiko sovittelussa järjestää seuranta? Sovittelija kertoi mahdollisesta seurannasta lähisuhdeväkivaltaan liittyen. Kyseisissä sovitteluissa tehdään usein käyttäytymiseen liittyviä sopimuksia. Tulisiko sopimukseen määrittää jakso, jonka aikana seurataan kuinka sopimus on toteutunut? Olisiko se kontrolloimista ja vapauden riistämistä vai tehokas tukikeino turvallisen parisuhteen takaamiseksi?

Lisäksi ajattelen, että kun osapuolet ovat kohdanneet toisensa ja sovinnon merkeissä vielä lyöneet kättä päälle, niin ehkä korvausten maksajalla on tunne, että hänen täytyy suorittaa velvoitteensa toiselle osapuolelle.

Sovittelija nosti esiin mahdollisen seurannan sopimuksen jälkeen. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa tehdään muun muassa käyttäytymissopimuksia, joihin sovittelija ehdotti sovittelutoimiston ottavan seurantaan käyttöön. Muistuttaisiko se sopimuksen olemassaolosta, jos sovittelutoimistolta oltaisiin yhteydessä ja keskusteltaisiin sopimuksen toteutumisesta?

LÄHTEET

- Brunila, Teuri 2010. Sovittelu - tie tulevaisuuteen. Teoksessa Poikela, Esa (toim.). Sovittelu Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. PS-kustannus. Jyväskylä. 23 - 43.
- Christie, Nils 1977. Conflicts as Property. British Journal of Criminology. Vol. 17. No. 1/1977.
- Elonheimo, Henrik 2002. Restoratiivinen oikeus korjaa rikoksen aiheuttamat vahingot. Haaste 3/2002, 23.9.2002
- Elonheimo Henrik 2010. Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. Turun yliopisto. Painosalama Oy - Turku. 2010.
- Eskola Jari & Vastamäki Jaana 2007. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1, toim. Aaltola Juhani & Valli Raine. PS-kustannus. 2. korjattu ja täydennetty painos. Juva.
- Hirsjärvi, S & Remes, P & Sajavaara, P 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2007.
- Iivari, Juhani (toim.) 2008 uudistettu painos. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Iivari, Juhani 2010. Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL), Raportti 5/2010. 193 sivua. Helsinki 2010. ISBN 978-952-245-227-6 (painettu), ISBN 978-952-245-228-3 (pdf)
- Järvinen Pertti & Järvinen Annikki 2000. Tutkimustyön metodeista. Opinpajan kirja. Tampere.
- Järvinen, Saija 1993. Rikosten sovittelu Suomessa – Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Koskiahon, Briitta 1990. Ohi, läpi ja reunojen yli. Tutkimuksenteon peruskysymyksiä. Gaudeamus. Helsinki.
- Pohjanvirta, Helena 2008. Rikosten sovittelu – loukkauksesta eheämpään elämään. Teoksessa Purjo, Timo (toim.). Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen aikuisuuteen – nuorten erityiskasvatuksen mahdollisuudet ja keinot. Tampereen Yliopistopaino – Juvenes Print, 2008.
- Pohjois-Suomen Sovittelutoimiston toimintakertomus 2012.

Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos 2011. Tilastoraportti, Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2011

Vartiainen, Pirkko 2001. Intressiryhmät evaluointiprosessissa, Metodologista pohdintaa monitahoarvioinnin avulla. Hallinnon Tutkimus, Vol. 20

Vartiainen Pirkko 2003. The substance of stakeholder evaluation: Medhodological discussion. International Journal of public Administration. 26:1, 1–18. New York. Marchel Dekker.

Vartiainen, Pirkko 2007. Monitahoarvioinnin periaatteet ja prosessit. Teoksessa Viinamaäki, Leena & Saari, Erkki (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

LIITTEET

- | | |
|---------|---|
| Liite 1 | Teemahaastattelun runko |
| Liite 2 | Haastattelupyyntö tutkimukseen osallistuvalle |

LIITE 1

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Yleiset kysymykset:

- Millaista vaikutusta sovittelulla on osapuolten tilanteeseen?
- Miten sovittelu edesauttaa ymmärtämään toisen osapuolen tilannetta?
- Millainen on roolisi sovittelussa?
- Mikä on sovittelun tarkoitus?
- Millainen tunne jäi sovittelusta?
- Millaisena rangaistuksena mielestäsi sovittelu toimii?

LUOTTAMUKSELLISUUS (1 §)

- Miten vapaaehtoiset sovittelijat luovat luottamuksellisen ilmapiirin sovittelussa?
- Selvitetäänkö sovittelun osapuolille sovittelun sisältö ja sen merkitys ymmärrettävästi?
- Millainen vapaaehtoisten sovittelijoiden toiminta aiheuttaa luottamuksellisuutta osapuolissa?

PUOLUEETTOMUUS (1 §)

- Millä tavalla näkyy vapaaehtoisten sovittelijoiden puolueettomuus?
- Leimataanko sovittelussa osapuolia? (Jos kyllä, niin kuinka se näkyy?)
- Miten epäiltyä tuetaan ottamaan vastuu teostaan?
- Miten huoltajalle annetaan mahdollisuus tukea alaikäistään?
-

VAPAAEHTOISUUS (2 §)

- Osallistuiko alaikäinen ja huoltaja vapaaehtoisesti sovitteluun?
- Kysytäänkö alaikäisen suostumus sovitteluun?
- Mitä ajattelet osapuolten kohtaamisesta?
- Vapaaehtoisuus sitoo osapuolia sovitteluprosessin alusta loppuun, mitä se mielestäsi tarkoittaa?
 - Mitä ajattelet sovittelun keskeyttämisestä? Olisiko helppoa vai aiheuttaisiko se painetta?
 - Aiheuttaako sopimukseen pääseminen paineita?

OIKEUDENMUKAISUUS (17 §)

- Miten keskustelu etenee sovittelussa?
- Annetaanko sovittelun osapuolille mahdollisuus kertoa oma näkemyksensä tilanteesta?
- Miten puheenvuorot jaetaan?
 - toteutuuko tasapuolisuus puheenvuorojen osalta?
- Miten osapuolet voivat vaikuttaa sovittelun kulkuun?
- Onko sovittelussa riittävästi aikaa käsitellä asiat?
- Olisiko tapahtunutta pitänyt käsitellä mielestäsi laajemmin? (jos kyllä, niin miksi?)
- Millä tavoin prosessi oli oikeudenmukainen?
-

KOHTUULLISUUS (17 §)

- Miten sovittelussa käsitellään osapuolten henkiset vahingot?
- Miten sovittelussa käsitellään osapuolten aineelliset vahingot?
- Koetko, että osapuolet saavat yhdessä muodostaa molempia osapuolia tyydyttävän sopimuksen?
 - Kuinka se mahdollistetaan?
- Miten sovittelussa varmistetaan, että osapuolten välinen sopimus on kohtuullinen?

LIITE 2

Haastattelupyyntö sovitteluun osallistuneelle huoltajalle

Arvoisa vastaanottaja

Teen opinnäytetyön Kemi-Tornion ammattikorkeakouluun yhteistyössä OSS Ry / Pohjois-Suomen Sovittelutoimiston kanssa. Tutkimuksella tahdotaan kehittää sovittelutoimintaa ja kuulla arvokasta tietoa teiltä, jotka olette olleet asiakkaana sovittelussa huoltajan-roolissa.

Tietoturva ja tutkimuksen eettinen lähtökohta

Pohjois-Suomen Sovittelutoimisto on arvioinut tutkimuslupaa myönnettäessä tutkimuksen eettiset lähtökohdat ja tietoturvan. Tämä kirje on lähetetty sovittelutoimistosta, joten tutkijalla ei ole teidän yhteystietojanne. Tutkimusaineisto on kerätty Pohjois-Suomen Sovittelutoimiston asiakasrekisteristä tutkijan pyytämän otannan mukaan. Otannan mukaan, olette osallistuneet sovitteluun vuoden 2012 aikana. Olette olleet alaikäisen rikoksesta epäillyn huoltajana sekä sovittelussa on päädytty sopimukseen.

Ottaessanne yhteyttä tutkijaan, teidän tarvitsee antaa vain etunimenne, ei muita tunnistetietoja. Tutkimuksessa toteutetaan hyvää ja osallistujaa kunnioittavaa tutkimustapaa. Haastattelun aineisto tulee vain tämän tutkimuksen käyttöön, eikä haastateltavien henkilöllisyyttä voida tutkimuksessa tunnistaa. Kaikki mahdolliset tunnistetiedot muutetaan. Tutkimukseen osallistuminen on täysin luottamuksellista ja tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Tutkijana toimii Mikko Ahokas, joka on tehnyt opintoihin kuuluvan 9 viikon työharjoittelun keväällä 2012 Pohjois-Suomen Sovittelutoimistolla. Lisäksi hän toimii vapaaehtoisena sovittelijana.

Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä,

- Kuinka sovittelun periaatteet toteutuvat käytännössä?
 - Käsiteltävinä teemoina toimivat mm. puolueettomuus, vapaaehtoisuus, kohtuullisuus ja luottamuksellisuus.

Haastattelu voidaan suorittaa Pohjois-Suomen Sovittelutoimistolla tai valitsemassasi paikassa sovittuna ajankohtana. Haastattelu kestää arviolta tunnin ja suostumuksellasi nauhoitan haastattelun. Tarvittaessa haastattelu voidaan suorittaa myös puhelimen välityksellä tai kirjoittamalla. Haastattelu ei sido sinua mihinkään ja osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Käyttäessäsi arvokkaan panoksesi auttaessasi tutkimuksessa, kaikki osallistuneita muistetaan lahjalla haastattelun yhteydessä. Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan haastatteluun, pyydän sinua ilmoittamaan halukkuutesi suoraan tutkijalle alla oleviin yhteystietoihin 7.12.2012 mennessä.